
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Llamas Ortega, Laura; Grau, Jordi. Etnozoologia. Una anàlisi de la desconstrucció dels imaginaris catalans sobre herpetofauna realitzada pel GRRA. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2022. 71 pag. (Antropologia social i cultural)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/289031>

under the terms of the license

Etnozoologia.

Una anàlisi de la desconstrucció dels imaginaris catalans sobre herpetofauna realitzada pel GRRA

Treball final de grau
Antropologia social i cultural
Curs 2021-2022

Laura Llamas Ortega

Aquest treball està subjecte a una llicència Creative Commons d'Atribució No Comercial
4.0 Internacional: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Gràcies als/les informants per haver-me deixat entrar en el seu univers.

A Virginia Fons, Paula Escribano i Montserrat Clua per tota l'ajuda.

I a les meves amigues i companyes per tot el suport emocional.

ÍNDEX

Dades generals	1
a. Títol	1
b. Autora	1
c. Resum	1
d. Paraules clau	1
Introducció	2
a. Temes.....	2
b. Objectius	3
c. Hipòtesi i/o preguntes d'investigació	3
Marc teòric	4
a. Introducció.....	4
b. El debat cultura-natura.....	4
c. Gir ontològic: pluralització del dualisme	6
Estat de la qüestió	7
a. Etnozoologia.....	7
b. Simbolisme de la serp.....	11
i. Abans del cristianisme	12
ii. Transformació del cristianisme	12
c. Simbolisme d'altres rèptils	14
d. Simbolisme d'amfibis.....	15
Context sociocultural.....	17
Metodologia.....	19
a. Definició de conceptes.....	19
b. Unitat d'observació.....	20
c. Tècniques de recollida i anàlisi d'informació.....	20
i. Observació participant descriptiva i focalitzada.....	20
ii. Anàlisi de fonts documentals i bibliografia.....	21
iii. Elaboració d'un glossari i esquemes de classificació.....	21
iv. Entrevistes en profunditat.....	22
Resultats	23
a. Nocions de les serps	24
i. Percepció sentiments i actitud de la població catalana.....	24
ii. Causes.....	26
iii. Vies de transmissió	28
b. Nocions d'altres rèptils	31

i.	Percepció sentiments i actitud de la població catalana.....	31
ii.	Causes.....	31
iii.	Vies de transmissió.....	32
c.	Nocions dels amfibis	32
i.	Percepció sentiments i actitud població catalana	32
ii.	Causes.....	33
iii.	Vies de transmissió.....	33
d.	Intervencions	33
Conclusions		35
Continuïtat del projecte		37
a.	Factibilitat de continuació del projecte.....	37
b.	Dificultats i limitacions	38
c.	Aplicabilitat	39
Bibliografia.....		40
Annexes.....		47
a.	Annex 1. Històries sobre serps	47
i.	La Culebra Lactante.....	47
ii.	Serps gegants	47
iii.	La culebra María.....	47
b.	Annex 2. Històries sobre altres rèptils.....	48
i.	La mordedura del lagarto.....	48
ii.	Lagarto y mujer	48
iii.	Lagarto amigo del hombre.....	48
c.	Annex 3. Històries sobre amfibis	49
i.	Pluja de granotes.....	49
d.	Annex 4. Ofidis de la Península Ibèrica	50
e.	Annex 5. Característiques biològiques de les serps verinoses autòctones	51
f.	Annex 6. Amfibis i rèptils salvatges autòctons protegits a Catalunya	52
g.	Annex 7. Amfibis i rèptils exòtics invasors s	54
h.	Annex 8. Material etnogràfic.....	55
i.	Glossari fauna i sistemes classificatoris	55
ii.	Categories analítiques i codis de les entrevistes i diari de camp.....	58
iii.	Guions entrevistes semiestructurades.....	60
(1)	Guió entrevistes semiestructurades	60
(2)	Qüestionari entrevistes estructurades	63
(3)	Esquemes de les entrevistes.....	64
i.	Annex 9. Distribució del personal investigador per sexe	66

Dades generals

a. Títol

Etnoozoologia. Una anàlisi de la desconstrucció dels imaginaris catalans sobre herpetofauna realitzada pel GRRA

b. Autora

Laura Llamas Ortega

Universitat Autònoma de Barcelona. Grau d'Antropologia social i cultural

c. Resum

L'estudi sobre els tipus de relacions que estableixen les societats humanes amb els no-humans es remunta als orígens de la disciplina. Tanmateix, l'enfocament particular dels estudis etnozoològics no té tanta presència en la història de l'antropologia social i cultural a l'Estat Espanyol, i encara menys els estudis sobre etnoherpetologia. Malgrat aquesta escassetat, la influència que exerceixen els imaginaris i representacions sobre aquest grup faunístic és considerable.

En aquest treball es presenta una anàlisi antropològica dels imaginaris populars de la població catalana sobre herpetofauna a partir de l'anàlisi etnogràfica dels integrants del grup de recerca científica GRRA realitzada del 2019 al 2021. L'estudi és fruit de diferents observacions participants, anàlisi de fonts documentals i cinc entrevistes en profunditat. Els resultats de l'etnografia mostren com els/les membres perceben aquests imaginaris i quin impacte creuen que tenen en la conservació d'aquests animals. Així com l'acció transformadora per a la desconstrucció de l'imaginari col·lectiu.

d. Paraules clau

Herpetofauna, Etnozoologia, etnoherpetologia, desconstrucció, imaginaris populars catalans, gènere, cultura popular, Catalunya.

Introducció

Diu la llegenda que fa molt i molt de temps, a prop de Montblanc, hi havia un drac monstruós amb les urpes llargues i l'alè de foc. Aquest drac feia fugir el poble, matava la gent amb el seu alè i s'empassava les persones vives. [...] Un dia, li va tocar a la filla del rei [...] Però, de sobte, [...] va aparèixer, cavalcant sobre un cavall blanc, amb llança i escut daurat, el cavaller Sant Jordi, per salvar la princesa de les urpes d'aquell enorme drac. (Delgado, Paula, i Santamaria, Anna, 2012).

A Catalunya tenim tot un ventall d'històries i llegendes populars al voltant de rèptils o amfibis. Narracions on, gairebé sempre, aquests animals representen el monstre que perjudica les persones i contra qui s'ha de lluitar. Però ni el drac és tan dolent ni la princesa tan desvalguda.

El present treball intenta estudiar com els/les membres del GRRA —Grupe de Recerca de Rèptils i Amfibis de Farades del Vallès— són conscients d'aquesta cosmovisió negativa i actuen per a la seva desconstrucció. El GRRA fou creat l'any 2013 amb la voluntat d'ampliar el coneixement dels amfibis i rèptils i treballar per la seva conservació. Es tracta de l'únic centre autoritzat de tota Catalunya per investigar el verí de diverses serps, consegüentment, pot tenir aquests animals al recinte. Per fer-nos una idea de la tasca que du a terme aquesta organització, durant el 2019, el GRRA ha ingressat i recuperat fins a 162 animals de fauna autòctona i exòtica. Oimés, col·laboren amb projectes nacionals i internacionals de recerca i conservació.

a. Temes

Sorprèn com d'un vell debat, sobre el qual s'han dit moltes coses, encara a dies d'ara pot aportar noves aproximacions. Ben és cert que, en un primer moment, l'objectiu principal d'aquesta recerca era estudiar algun aspecte relacionat amb la naturalesa. Tanmateix, i resultat del context postmodern en el qual vivim, la realitat queda fragmentada en petites especialitats. Aleshores, indagant sobre diferents associacions que tinguessin relació amb la natura, vaig topar amb un grup de recerca científica sobre rèptils i amfibis, el que es coneix com a herpetofauna. D'una primera aproximació etnogràfica, van sorgir una copiositat de temes diferents, que amb l'ajut de la tutora del moment, es van escollir aquells que podrien ser d'especial interès personal com per a una investigació antropològica. Consegüentment, aquest treball reflexiona sobre la simbologia de l'herpetofauna, la percepció que el GRRA té sobre els imaginaris populars catalans sobre

herpetofauna i el paper actiu que duen a terme per a la desconstrucció d'aquests. Per aquest motiu es tractaran qüestions com l'etnozoologia o l'antropologia simbòlica.

Per últim, la qüestió de gènere apareix transversalment en l'estudi, ja que, d'una banda, sembla ser que la reversió d'aquests imaginaris respon a un projecte de subordinació de les dones. I d'altra, perquè en ser un grup de recerca científica s'extrapola a nivell micro la desigualtat de gènere dins de la ciència.

b. Objectius

El present treball té com a principal objectiu l'anàlisi del paper que realitzen els/les membres del GRRA per a la desconstrucció dels imaginaris populars sobre herpetofauna a Catalunya. D'aquesta manera, problematitza la concepció cultural dels rèptils i amfibis a Catalunya i la intervenció que se'n fa des del grup de recerca científica per a la seva desconstrucció.

c. Hipòtesi i/o preguntes d'investigació

En les observacions realitzades es va contemplar que quan s'havia produït un decomís o en les formacions i activitats dirigides pel GRRA, diferents membres del grup advertien sobre la concepció negativa de la gent cap als rèptils i amfibis.

D'aquesta manera, es van començar a plantejar diferents interrogants d'investigació,

- Quins valors o ideals hi ha darrere de l'activitat que realitza el GRRA? És només la intenció de canviar la concepció cultural d'aquests animals?
- Quins mètodes emprenen per canviar la concepció cultural d'aquests animals?
- Quins aspectes de la cultura creuen que promouen la concepció negativa cap als rèptils i amfibis?
- De quina manera creuen que la idea que tenim d'aquests animals afecta la seva conservació?
- Sempre hi ha hagut aquesta idea dels rèptils i amfibis?

Seguint els interrogants apareguts, es va presentar la següent hipòtesi:

A Catalunya, generalment es té una concepció negativa dels rèptils i amfibis, i en conseqüència, no són tractats de la mateixa manera que altres animals —com els mamífers—. Aleshores, una de les principals motivacions dels membres del GRRA és canviar aquesta concepció cultural.

Marc teòric

a. Introducció

El debat al voltant sobre quin tipus de relació s'estableix entre les societats humanes i els animals no-humans no és una reflexió que ens ve de nou. Té summament importància des dels inicis de la humanitat, en tant que han esdevingut definitòries pel desenvolupament de la nostra espècie. La mateixa concepció d'«humà» sorgeix prenent distància de la resta d'éssers vius, és a dir, contrastant les nostres característiques amb les de la resta d'animals: «La naturaleza, imaginada culturalmente, ha sido usada a su vez para explicar el orden social humano, y viceversa en un intercambio recíproco sin fin entre darwinismo social y capitalismo natural. (Sahlins, M. “Uso y abuso de la Biología, op. cit)». (Mirtha Lischetti, 1994: 215).

No només és important en el sentit identitari, sinó que la mateixa estabilitat sociocultural i les grans transformacions de les civilitzacions humanes han estat determinades per aquesta relació. Per exemple, la domesticació dels animals fou el causant de la revolució del Neolític (Jared Diamond, 2009: 90).

Aquest debat, tanmateix, l'hem d'emmarcar dins de la reflexió sobre cultura-natura. Per poder entendre l'estructuració dels plantejaments de l'antropologia ambiental del s. XIX fins l'actualitat, hem de remuntar-nos a Descartes i Darwin, atès que el dualisme cartesià —cultura/natura— i la teoria de l'evolució de les espècies —marcaran el debat fins a l'any 2005, quan Philippe Descola publicarà *Par-delà la nature et culture* i proposarà el gir ontològic com a pluralització del dualisme (Daniel Ruiz., i Carlos del Cairo, 2016).

b. El debat cultura-natura

Leticia Durand (2002) exposa com tradicionalment l'estudi antropològic es caracteritzava per l'oposició de dos elements involucrats: la cultura i la natura, on la intenció era determinar quin dels dos elements té major importància i influència en la conformació de les relacions. El determinisme ambiental, dins de l'antropologia del s. XIX, donava per fet que la cultura és modelada per l'ambient, aleshores la diversitat cultural és deguda a les influències ambientals.

Tanmateix, però, arriba el particularisme boasià, un corrent de tipus subjectivista-relativista. Alfred Kroeber, en una primera etapa més radical defensava que la cultura s'havia d'estudiar des d'un «nivel autónomo para el fenómeno cultural o superorgánico» (Durand, 2002:171) que no pot ser explicada a partir de «lo orgánico o la expresión biológica, química y física de la vida» (Durand, 2002:171). En resum, la cultura ha de ser explicada a partir de les seves mateixes manifestacions, perquè no existeixen causes exteriors que la puguin explicar.

«Poco a poco fue cristalizando en una fuerte corriente de oposición [...] la ecología cultural» (Durand, 2002:172) amb Julian Steward com a principal representant. No és fins a mitjans dels anys cinquanta, que no es comença a parlar de l'ecologia com una ciència nova. La introducció del concepte «ecosistema» va esdevenir imprescindible per al sorgiment de l'antropologia ecològica. Aquests plantejaments van permetre situar l'home dins de la perspectiva ecosistèmica. La idea general és que reconeixen que encara que la cultura tingui un origen i unes lleis diferents d'aquelles que regeixen el fenomen biològic, aquesta diferenciació no implica una total autonomia funcional. La cultura és el mitjà més important i característic amb què les poblacions humanes mantenen relacions materials amb altres components de l'ecosistema del qual formen part (Durand, 2002:174-177).

Paral·lelament, sorgeix el que s'anomena *etnoecologia*. Durand (2002:177-179) ho defineix com una àrea d'estudi que està àmpliament vinculada amb els corrents postmodernes o postestructurals, caracteritzades per la defensa que les diferents visions del món són diferents interpretacions d'una realitat comuna, on els significats i les veritats són socialment construïdes i només és possible accedir a elles a partir de la interpretació cultural, atès que sense ella la realitat manca de sentit. Per exemple, Nina Pacari (2009) exposa com a Occident tenim una mirada mercantilista de la natura. L'autora esmenta com dins dels indígenes equatorians existeix una relació de convivència entre drets col·lectius i individuals. Així doncs, quan una persona es relaciona amb un altre ser és igual que si ho fes amb una altra persona. En resum, aquesta dicotomia de cosmovisions, comporta diferents maneres d'actuació dels humans.

Cal advertir que els principals estudis sobre etnoecologia s'han centrat a conèixer les tècniques de producció dels camperols del tercer món, enteses com a cultures tradicionals.

Actualment, Stocking (1982) afirma que les visions actuals ja no giren al voltant del dualisme cartesià.

c. Gir ontològic: pluralització del dualisme

Com bé expliquen Ruiz i del Cairo (2016) les discussions teòriques i epistemològiques actuals se centren en la recerca d'alternatives que superin la dicotomia naturalesa-societat o cultura. Philippe Descola i Gísil Pálsson expliquen que els trets característics generals d'aquesta nova tendència són

“[i]r más allá del dualismo [porque] abre[n] un paisaje intelectual completamente diferente, un paisaje en el que los estados y las sustancias son sustituidos por procesos y relaciones; [un paisaje en el que] la cuestión más importante ya no es cómo objetivar sistemas cerrados, sino cómo explicar la propia diversidad de los procesos de objetificación”. (Descola i Pálsson, 2001 : 23, citat a Ruiz i del Cairo, 2016:194¹).

L'obra referent per a aquest treball és *Más allá de la naturaleza y cultura* (2012 [2005]) de Philippe Descola. En ella descriu quatre possibles modes de relació, o com ell denomina «rutes ontològiques». L'ontologia és «"el sistema de las propiedades que los seres humanos atribuyen a los seres" (Philippe Descola 2006, 139) y que interviene en la determinación del tipo de relaciones posibles entre entidades humanas y no-humanas» (Ruiz., i del Cairo, 2016:195).

L'autor distingeix diferents ontologies en funció de si posen l'accent en les semblances o les diferències entre l'element físic visible —«*fiscalitat*»: els atributs físics, la forma externa— o la part interior —«*interioritat*»: les qualitats internes—. És en aquest punt, quan Descola afirma que les opcions de combinació entre *interioritat* i *fiscalitat* són reduïdes, i en concret diu que hi ha quatre possibles ontologies segons com es combinen:

Totemisme	Analogisme	Animisme	Naturalisme
Semblança de les interioritats	Diferència de les interioritats	Semblança de les interioritats	Diferència de les interioritats
Semblança de les fisicalitats	Diferència de les fisicalitats	Diferència de les fisicalitats	Semblança de les fisicalitats

Figura 1- Les quatre ontologies de Descola. Elaboració pròpia a partir de Descola (2012:190).

¹ Els claudàtors presentats en la cita són els mateixos que apareixen en l'obra original.

Cal destacar que aquestes rutes no són sistemes purs, ni tancats: «Es decir, en una sociedad dada puede predominar una actitud ontológica particular sin que ello excluya otro tipo de valores o prácticas que pueden parecer » (Ruiz., i del Cairo, 2016:195). Tanmateix, podem afirmar que la majoria de societats urbanes occidentals es podrien adscriure al tipus d'ontologia naturalista, com seria el cas de Catalunya. Això vol dir que,

[...] el naturalismo pueda definirse por una continuidad de la fisicalidad de las entidades del mundo y una discontinuidad de sus interioridades [...] Lo que diferencia a los humanos de los no-humanos es, a nuestro criterio, la conciencia reflexiva, la subjetividad, el poder de significar, el dominio de los símbolos y el lenguaje por medio del cual esas facultades se expresan, así como se considera que los grupos humanos son capaces de distinguirse unos de otros por su manera particular de valerse de esas aptitudes, en virtud de una especie de disposición interna que durante mucho tiempo se ha dado en llamar «espíritu de un pueblo» y que hoy preferimos denominar «cultura» » (Descola, 2012:261)

És a dir, els humans i els animals són espècies biològiques subjectades a les mateixes forces evolutives —fisicalitat anàloga—, tanmateix, només els humans tenen consciència, ànima i gaudeixen de llenguatge. Viveiros de Castro (citada a Descola, 2012: 261) afirma que el naturalisme «es «multiculturalista», en cuanto suma al postulado de la unicidad de la naturaleza el reconocimiento de la diversidad de las manifestaciones individuales y colectivas de la subjetividad». Conseqüentment, tot i estar parlant d'una ontologia naturalista, això no vol dir que s'exclouï que dins d'aquest context hi hagi persones que estableixin relacions profundament espirituals amb no-humans, com seria el cas de les mascotes (Ruiz., i del Cairo, 2016:196).

Estat de la qüestió

a. Etnozoologia

Seguint el gir ontològic i els estudis posteriors, trobem l'etnozoologia. Luís Ceriaco (2012:2) ho defineix: «as “the variety of interactions (both past and present) that human cultures maintain with animals” and this type of study “has its roots as deep within the past as the first relationships between humans and other animals».

Tot i que és una àrea important d'estudi, les recerques no són gaire comunes, a excepció de Brasil. Cal dir que una subdisciplina encara menys comuna és *l'etnoherpetologia*², «defined as the study of people's relations with and knowledge about reptiles and amphibians» (Ceríaco, 2012:2). Els principals estudis estan concentrats en zones d'Àfrica, Sud-Amèrica i Àsia. Les poques anàlisis fetes a Europa molt sovint formen part d'estudis etnogràfics tradicionals extensos.

Luís Ángel Sánchez (1994) exposa com hi ha hagut una vinculació dels estudis etnozoològics amb l'antropologia cognitiva i simbòlica. Això no obstant, adverteix que considerar-la com una subàrea de l'antropologia cognitiva seria erroni, ja que aquesta sorgeix molt abans. L'antropologia cognitiva, a diferència de l'etnozoologia, es focalitza en les idees, normes de comportament, categoritzacions de la realitat o principis organitzatius, i no a les conductes, pràctiques o institucions materials. Els estudis etnozoològics no només atenen a aquestes qüestions,

Esto es sólo una parte de su corpus científico, junto al cual se sitúan, a un mismo nivel, otros enfoques diferentes que hacen referencia a todo el complejo sistema de relaciones entre el hombre y el animal, desde su explotación económica hasta el mundo de representaciones simbólicas [...] debe hacerse a partir de las categorías manejadas por el antropólogo o mediante el conocimiento de las propias categorías nativas: ambas perspectivas son necesarias y complementarias, no excluyentes (Sánchez, 1994:174)

Malgrat aquesta distinció, la situació actual de l'etnozoologia és ambigua atès que conceptes propis com l'etnociència o investigació etnocientífica han quedat sotmesos dins de l'antropologia cognitiva.

Com hem advertit anteriorment, la investigació etnozoològica a l'Estat Espanyol és escassa. Tanmateix, s'han publicat un gran nombre d'obres que comparteixen interessos amb l'etnozoologia moderna. Partim de la segona meitat del s. XIX, amb el naixement dels estudis folklòrics: «En 1882 Antonio Machado y Núñez publica en *El Folk-Lore Andaluz* un breve artículo (inconcluso) sobre *El Folk-Lore del perro* [...]» (Sánchez, 1994:184). De la mateixa manera, van començar a sorgir, principalment a Catalunya, un seguit d'estudis sobre la relació humà-animal des de l'àmbit pastoral: «Cels Gomis,

² Traducció propia de «ethnoherpetological studies» (Ceríaco, Luís., 2012:2)

publica en 1910 *Zoología popular catalana* [...] Según Ll. Prats [...] se trata de lo que ahora llamaríamos etnociencia o conocimiento popular del medio» (Sánchez, 1994:185). El següent treball que l'autor afegeix en aquesta panoràmica d'antecedents és el qüestionari publicat a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya l'any 1918 de Daniel Danés i Torras i Joaquim Carreras i Artau sobre «*Costums i tractes més usuals referents a bestiar*». Paral·lelament, però en una línia més folklorista i no tan científica trobem els diversos treballs sobre el món animal i popular de Joan Amades. Publicacions més enfocades a l'estudi de la parla, les creences i les supersticions (Sánchez, 1994:186).

Un altre focus interessant sobre aquests tipus d'estudis es va donar al País Basc, orientat cap a estudis etnogràfics sobre el pasturatge i amb

[...] el Anuario de Eusko-Folklore como principal órgano de difusión de sus investigaciones. Sobre este tema han escrito J. Arín Dorronsoro, J. M. de Barandiarán, F. de Leizaola, etc. Asimismo, en diversas monografías y en artículos aparecidos en los Cuadernos de Etnología y Etnografía de Navarra, se han publicado estudios etnográficos sobre poblaciones vascas y navarras en las que se estudian los ámbitos de la ganadería y el pastoreo siguiendo al pie de la letra el cuestionario de J. M. de Barandiarán (Sánchez, 1994:186)

Reprenent la idea sobre la importància de realitzar aquests estudis, Alejandro Rueda Núñez en la seva publicació *La culebra lactante y otras historias. Creencias Populares sobre anfibios, reptiles y otros animales en la provincia de Albacete* (2017), afirma que tant els amfibis com els rèptils son protagonistes d'una gran quantitat de creences i mites arreu del món, on es distorsiona el seu comportament i imatge de la realitat. Adverteix sobre les conseqüències negatives de donar veracitat a aquests relats sobre l'herpetofauna, ja que aquests animals:

[...] son víctimas de muerte directa por animadversión; [...] son considerados dañinos, y no sería raro que la gente matase sapos por miedo a que les dejase ciegos de un escupitajo, o aniquilase culebras para que no entrasen en las casas a mamar de una mujer. (Rueda, 2017:192).

Oimés, planteja que un altre motiu pel qual hi ha una relació antagònica entre humans i herpetofauna és perquè

[...] los consideramos competidores; unas veces reflejando una situación real (por ejemplo, el alacrán cebollero que destroza las plantaciones de patatas) y otras reflejando diversos aspectos culturales, el folklore o las tradiciones religiosas (como la serpiente que roba el sustento a los bebés de los campesinos). (Rueda, 2017:192)

Aleshores és important entendre les històries populars, el folklore, les percepcions errònies i els valors negatius que construeixen les societats, ja que poden contribuir en la persecució d'aquest grup faunístic i afectar a la seva conservació. En altres paraules, la visió que la societat té d'aquests animals influeix directament sobre la seva preservació atès que és més fàcil promoure la preservació d'espècies estèticament més agradables (Ceríaco, 2012:1).

L'autor utilitza el concepte de «*flagship species*» —espècies insígnies— fent referència a «species like the giant panda [...] and dolphins are often used as symbols by famous organizations or environmental protection agencies[...] They are ambassadors for conservation and their protection contributes to the preservation of other organisms in their ecosystems». (Ceríaco, 2012:2). Oimés, narra com l'elecció d'aquestes *flagship species* no és arbitrària sinó que es fonamenta en el fet que existeix una jerarquia entre espècies segons el tipus de relacions que estableixen amb els humans: «Birds, mammals, and fishes may have been more privileged and protected because they are more socially accepted than reptiles, amphibians, and invertebrates» (Ceríaco, 2012:1). Tot i que adverteix que hi ha excepcions com el cas dels ratpenats o el llop ibèric.

Anant al cas específic dels rèptils i amfibis, explica com tot i que aquestes espècies no són les responsables «for major economic losses and most are harmless, they are feared and persecuted [...] In fact, many reptiles are quite useful for human beings [...] as sources of food [...] medicines [...] but also in terms of ecological equilibrium» (Ceríaco, 2012:2). L'explicació proposada per alguns autors com Knight (2008) citat a Ceríaco, (2012:2) és que la gent rebutja als animals que representen una petita amenaça pels humans. Tanmateix, aquestes pors són irracionals i estan vinculades a fòbies, qüestions culturals i reaccions emocionals. Una altra explicació és la suggerida per Sagan (1977) citat a Ceríaco, (2012:2) qui atribueix que les pors als rèptils poden ser part de l'herència evolutiva: « [...] fear of snakes and other animals among humans and other primates suggests that this fear is the result of an ancient evolutionary history, and genetic variability may explain why not all individuals harbor these phobias». Això, diu l'autor,

podria explicar per què les fòbies associades a les serps o aranyes són més comunes en les societats occidentals perquè poden ser part de la predisposició genètica associada als riscos experimentats pels humans durant la seva evolució. Aquest procés es coneix com a *biofòbia* (Ceríaco, 2012:2) o «*ofidiofòbia*» (González, 2004:68).

Tanmateix, com hem avançat anteriorment la part cultural té una gran influència en la reproducció d'aquestes pors. Hi ha un gran nombre d'històries, mites, cançons o llegendes sobre herpetofauna on aquests animals són etiquetats com a malignes i perillosos. Malgrat això, aquestes idees són percepcions errònies. La determinant és la por per ser un perill potencial, que s'allunya de les característiques biològiques: s'imposa la imatge que ens hem construït sobre aquests animals davant de les característiques biològiques i les seves capacitats reals (Ceríaco, 2012:2). És aleshores que aquestes percepcions, per la seva influència, esdevenen part de la relació entre humans-herpetofauna. La conclusió a la qual Ceríaco (2012) arriba és que hi ha un major folklore que reproduceix una imatge negativa sobre els rèptils que no els amfibis i, per tant, la persecució és major per a aquesta espècie.

La principal conseqüència de l'eliminació d'aquestes espècies, no és tant per la persecució directa dels humans, tot i que té la seva influència. Si no per la destrucció i alteració de l'hàbitat, la contaminació o la introducció d'espècies invasives. És en conseqüència que Ceríaco (2012:10) proposa diferents solucions: millors plans per a la conservació i protecció d'aquestes espècies; millorar la legislació per evitar que es capturin o els matin; una educació ambiental focalitzada en la clarificació de les percepcions d'aquests animals entesos com a inservibles per tal de presentar-los d'acord amb les seves característiques reals; i més investigació interdisciplinària. Andrés Kobe (2019), a diferència de Ceríaco, aposta per com l'educació ambiental és fonamental per tornar a ampliar les representacions culturals per tal de conservar les poblacions.

b. Simbolisme de la serp

Ceríaco (2012) i Mª Dolores-Carmen Morales (1996) proposen una diferenciació entre rèptils i serps, atès que si bé tots els rèptils queden estigmatitzats i perseguits, és en el cas de les serps això s'intensifica.

En aquesta secció es realitzarà una breu exposició de les principals vinculacions de la serp en les societats europees. Les idees presentades en aquest apartat s'organitzaran en dos

grans grups seguint la proposta de María de Lourdes Girón (2021) i Norma Cremades (2011): la simbologia de la serp abans del cristianisme i després, atès que la religió judeo-cristiana marca un abans i un després en allò que representa aquest animal.

i. Abans del cristianisme

Girón (2021:199) explica com la primera representació d'una serp vinculada a la dona representava una «escena simbólica de la serpiente como mujer diosa». En altres paraules, la serp com a símbol de divinitat protectora.

Dins de la mitologia grecoromana trobem que la serp representa un símbol de poder, saviesa, fertilitat i protecció: «En la cultura grega la serpiente se asociaba (además de las cualidades dichas anteriormente) en su mitología a la mujer por su naturaleza cíclica; a la medicina por su facultad de “resucitar” al mudar la piel [...]» (Girón, 2021 :200). Trobem el mite del Déu de la medicina, Asclepi, i les seves filles, Hygia i Panacea on utilitzaven elements com el caduceu —una vara— entrellaçat amb dues serps o un calze i una serp enrotllada.

ii. Transformació del cristianisme

Actualment, s'analitza la imatge de la serp des de la cosmovisió judeo-cristiana «*ofidiofòbica*» —por a les serps— (González, 2004: 68) o des de la «*biophobia*» —rebuig general cap a la natura o algunes espècies en concret— (Ceríaco, 2012:2).

Per invertir els valors amb els quals anar adoctrinant la submissió de la dona davant d'una societat masculina, segons Girón (2021) i Cremades (2011), el cristianisme va modificar el significat dels símbols amb els quals la dona havia estat relacionada —serp— mentre que venerava els símbols vinculats a l'home —bastó (símbol fàl·lic) i calze. Tot això per acabar enaltint la posició masculina i anar eliminant el significat benèfic de la serp i amb això el de deessa dona³.

Oimés, aquesta alteració amaga una idea de rerefons més profunda. Si la serp és la reencarnació de la saviesa femenina que corromp a la societat, quan Déu mata a la serp

³ «[...] el primero, dios convierte el bastón en serpiente ante la zarza ardiendo (Evang. 4: 2-4) —muy vinculado a la quema de brujas, por otro lado—; el segundo, en Egipto, cuando Aarón lanza el bastón al suelo, y este se convierte en serpiente devorando las de los magos de Faraón (Evang. 7: 10-3). Poco a poco, trasmutaron el concepto de la serpiente en mal; mientras el cáliz (vida eterna) y el bastón (golpeo y dirección de fieles, pastor-rebaño-adoctrinamiento) se lo apropiaban; asimilándolo para sus propósitos. Con ello, paulatinamente se hace desaparecer la figura de Esculapio y de Hygia (ya en época tardorromana y, sobre todo, de la mujer diosa) y cambiarla.» (Girón, 2021: 201)

sota els peus d'Adam simbolitza l'acció masculina de «trepitjar» com a control efectuat pels homes quan les dones passin a l'acció. En altres paraules, el sistema patriarcal trepitjarà les aspiracions de les dones retornant-les un altre cop en la submissió i obediència.

És a partir de la manipulació per part del cristianisme, com segons les autores, es va anar construint un origen de superioritat masculina que assentà les bases simbòliques de la civilització occidental. Una altra aproximació a la simbologia negativa de la serp és la proposada per González (2004), mencionada també per Ceriaco (2012), per herència genètica en tant que ens sentim indefensos davant de l'atac d'aquesta espècie, és aleshores, que sota un símbol es condensa aquest temor.

González (2004) també intenta explicar quines característiques biològiques de les serps provoquen la perpetuació d'aquests imaginaris. Parla de la mirada freda: el fet que no necessiti parpellejar, a diferència dels mamífers, provoca la mirada fixa i vidriosa. D'alguna manera és un tret fisiològic que allunya els rèptils dels mamífers. Rueda (2017:110), exposa com una de les principals característiques atribuïdes a les serps són «el poder de la hipnosis». El fet comença quan la serp es queda mirant a la seva presa la qual es queda paralitzada. Seguidament, la serp obra la boca i «le echa el aliento o el vaho» a la seva presa fent que aquest es dirigeixi directament a la boca per ser devorat. Això, segons l'autor, pot ser explicat per la forma que tenen de caçar atès que, generalment, sol estar a l'aguait.

Per últim, cal afegir els relats recollits per Rueda (2017) sobre les creences populars a Albacete, que incorporem breument aquí perquè han aparegut citats durant el treball etnogràfic, però que són explicades en els annexos que acompanyen el treball:

- «La culebra lactante»⁴ : una colobra s'alleta del pit d'una dona quan aquesta s'adorm alletant al seu nadó. Per calmar al nen li introdueix la cua a la boca.
- «Culebras ordeñadoras»: colobres que s'alleten de la llet de les ovelles i cabres.
- «Serps gegants»⁵: llegenda urbana sobre un noi que tenia com a mascota una enorme boa i que a les nits aquesta el mesurava per saber si ja el podia engolir.

⁴ Annex 1. i.

⁵ Annex 1. ii.

- «La culebra María⁶»: uns segadors van trobar una «culebrilla» en un banc i la van agafar com a mascota, l'alimenten i finalment aquesta s'intenta menjar a un d'ells.

Rueda atribueix la creença de les colobres lactants amb el desig de justificar la mortalitat infantil, atès que s'estaria culpabilitzant a un ens maligne de qualsevol símptoma de pèrdua de pes dels nadons: «Un mecanismo justificador de la imposibilidad de los padres de salvar la vida al bebé» (Rueda, 2017: 97). Representa els perills de l'exterior, els perills del món sobre el qual les persones no tenen control: «Esto representaba poner el peligro la supervivencia de la comunidad, puesto que hacía temblar los cimientos de la economía pasiega: la vaca productora de leche y el hijo» (Rueda, 2017: 98). Pel que fa a la «Culebra María», es creu que a través d'aquesta llegenda se'ns presenta un tòpic folklòric recurrent: l'individu que té un vici, el qual al principi és inofensiu, però que al final és el causant de la seva pròpia mort.

c. Simbolisme d'altres rèptils

La recerca sobre el simbolisme d'altres rèptils que no fossin serps ha sigut menys prolífica. El principal article és el de Demetrio Brisset (2007) titulat *Antropología visual de la simbología del cautiverio femenino*. Bàsicament narra com una de les principals manifestacions del domini masculí sobre la dona és representada pel «rapto de la doncella por el dragón. [segons] Wladimir Propp —1928— [...] es uno de los temas básicos de los cuentos maravillosos tradicionales, con hondas raíces sobre la educación infantil, que sigue influyendo a través de su prolongación en los dibujos animados» (Brisset, 2007:1).

Un altre estudi és el de Morales (1996), que relata com hi ha una connotació negativa dels rèptils. El fet que s'arrosseguin o reptin, diu, no transmet confiança o imés, representen la inconstància en tant que muden de pell. Comenta com el cocodril és l'espècie de rèptil sobre la qual més s'ha representat, a part de la serp. Se'l presenta com «malo y curioso, hipócrita —lágrimas tras devorar a sus víctimas, otra exageración— animal inexistente en la Europa medieval lo que hace que los Bestiarios fantaseen con su iconografía y lo asocien al dragón en muchas ocasiones» (Morales, 1996:240-241), com hem vist anteriorment.

⁶ Annex 1. iii.

Afegir com Ceríaco (2012) proposa que en el cas dels rèptils els indicadors de gènere i l'educació —en tant que la gent amb menys formació tendeix més a perseguir-los— influeixen en la reproducció dels imaginaris negatius i l'actitud d'*anticonsevació*.

Finalment, exposar els relats recollits per Rueda (2017) sobre rèptils:

- «La mordedura del lagarto»⁷: llargardaixos que ataquen a dones
- «Lagarto de presa»: es creu que tenen la capacitat de deixar marca a l'acer com la ganiveta d'afaitar o les eines del camp.
- «El lagarto y la mujer»⁸: llargardaixos que persegueixen i s'introdueixen en els cossos de les dones, especialment quan aquestes tenen la menstruació. Una variant és que els llargardaixos es beguin la sang de la regla.

L'autor proposa que una explicació sobre la fixació dels llargardaixos amb les dones pot tenir origen a la mitologia atès que en moltes cultures la primera menstruació s'hauria produït per la mossegada d'un llargardaix en la vagina d'aquesta. Cal destacar, que a diferència de la mala relació del llargardaix amb la dona, tradicionalment es contempla a aquest rèptil com un «amigo o protector del hombre»⁹ (Rueda, 2017:117).

d. Simbolisme d'amfibis

Els resultats als quals arriba Ceríaco (2012) és que en el cas dels amfibis el principal indicador de la visió negativa sobre aquests animals és el gènere, en tant que les dones són les que en tenen una concepció més negativa, però que són els homes aquells que els acaben seguint. La ubicació de la residència també influeix atès que és la gent urbana aquella qui reproduïx més aquests imaginaris. I per últim, com en el cas dels rèptils, l'educació també afecta.

Com escriu Morales (1996), els amfibis més citats i representats són les granotes i els gripaus, oímés, ambdues espècies esdevenen l'antítesi l'una de l'altre: «En las manifestaciones iconográficas, de las bocas de los pecadores suelen salir sapos. Las ranas,

⁷ Annex 2.i.

⁸ Annex 2.ii.

⁹ Annex 2.iii.

sin embargo, gozaban, como benefactoras de cultivos, de una situación privilegiada en los templos: las pilas del agua bendita» (Morales, 1996:241).

Kobe (2019:sense pàgina) afegeix que aquests animals han sigut objecte de simbolisme i diverses interpretacions degut al seu procés de metamorfosis: «En Europa, desde el siglo XV, se les asoció a ciclos lunares por su actividad nocturna, y su complejidad reproductiva a la fertilidad. Se puede destacar el origen de las fábulas Europeas [...] que se convierte [el gripau] en príncipe [...]». Per últim, cal destacar el paper dels gripaus en relació a la bruixeria femenina. Eduardo Arboleda (2018) argumenta que a Europa les secrecions tòxiques dels gripaus es vinculen amb allò demoníac: «Se piensa que el sapo es capaz de envenenar a la gente y que está habitado por el espíritu familiar de una bruja». Finalment, afegir l'article *El sapo en el sistema simbólico ritual* (2000) de César Augusto Ruiz, per acabar d'entendre la imatge d'aquests animals. La conclusió a la qual arriba és que el significat més comú és el de la fertilitat. L'ús d'aquests animals en els rituals representa «la vida y la muerte, en una lucha del bien y el mal para procurar la resurrección cíclica en la naturaleza» (Ruiz, 2009: 11).

D'altra banda, Rueda (2017) recapitula alguna de les històries al voltant dels amfibis, on destaca la «Lluvia de ranas»¹⁰: pluges torrencials de milers de granotes. Narra com potser la primera pluja de granotes fou la que apareix a la Bíblia com una de les 10 plagues d'Egipte. Rosén von Rosenhof (citada a Rueda, 2017:125) interpreta com quan plou, cents de petites granotes acabades de realitzar la metamorfosi surten aprofitant la humitat per desplaçar-se sense patir deshidratació. Aleshores, la visió d'un gran nombre de granotes saltant enmig de la pluja pot semblar que aquestes han caigut del cel.

¹⁰ Annex 3

Context sociocultural

A Catalunya, només hi ha cinc centres o associacions encarregades a la investigació científica i cura de rèptils i amfibis a Catalunya.

D'una banda, cal explicar que a la península ibèrica trobem tretze espècies d'ofidis^{11 12}. Tanmateix, només hi ha cinc espècies verinoses, i d'aquestes cinc, dues són opistòglifs, és a dir que tenen la dentició en la part posterior de la mandíbula i, per tant, és molt difícil la inoculació de verí. En canvi, hi ha tres espècies que són solenòglifs amb una dentició preparada per a la inoculació de verí¹³. D'una banda, dins de les solenòglifs trobem l'escurçó pirinenc — *vipera aspis aspis* —, l'escurçó ibèric — *vipera latastei* —, i l'escurçó cantàbric — *vipera seoanei* —. D'altra banda, dins de les opistòglifs hi ha la serp verda o colobra bastarda — *Malpolon monspessulanus* — i la serp garrida — *Macroprotodon brevis* —.

Figura 2 - «Tipos de dentadura: a) aglifa; b) opistoglifa; c) proteroglifa; d) solenoglifa (4)».

Rodríguez, Dina., i, Soler-Tovas, Diego. (2006). [Toxic and Clinical Aspects of Poisonous Snakes Bite in Domestic Animals]. Researchgate.

A Espanya, la legislació sobre la tinença de rèptils i amfibis s'articula d'acord amb dues qüestions. Per un costat, la comunitat autònoma de Catalunya prohibeix tenir cap exemplar de fauna salvatge autòctona sempre que aquest sigui una espècie protegida. Segons el *Decret Legislatiu 2/2008, de 15 d'abril, sobre la Llei de protecció dels animals*, es consideren trenta-quatre rèptils (sis espècies de tortugues, divuit sauris i deu serps) i tretze amfibis (sis urodels i set anurs)¹⁴.

¹¹ Segons Santiago Nogué i Martín Sierra (2011).

¹² Annex 4

¹³ Annex 5

¹⁴ Annex 6

Altrament, existeix un catàleg a nivell espanyol on es recullen les espècies exòtiques que estan prohibides tenir perquè es consideren invasores. Dins d'aquesta llista trobem rèptils, amfibis, aus, etcètera. Aleshores, el principal requisit, per a un particular, és que no figuri com a espècie invasora i que, per tant, sigui una amenaça per a la diversitat biològica autòctona. Segons el *Catálogo Español de Especies Exóticas Invasoras* hi ha quatre espècies d'amfibis i set rèptils¹⁵.

Fora de les espècies no invasores, és relativament senzill posseir un animal exòtic, ja que per normal general no cal disposar d'un permís especial, a excepció d'aquells animals que es considerin perillosos. Segons la *Ley 50/1999, de 23 de diciembre, sobre el Régimen Jurídico de la Tenencia de Animales Potencialmente Peligrosos*, es considera animal perillós,

1. Con carácter genérico, se consideran animales potencialmente peligrosos todos los que, perteneciendo a la fauna salvaje, siendo utilizados como animales domésticos, o de compañía, con independencia de su agresividad, pertenecen a especies o razas que tengan capacidad de causar la muerte o lesiones a las personas o a otros animales y daños a las cosas.

En aquest cas s'ha de ser major d'edat i estar capacitat per a la cura d'aquest animal, així com no haver sigut condemnat per delictes d'homicidi, lesions, tortures, contra la llibertat o contra la integritat moral, sexual i la salut pública. Ni estar associat amb cap banda armada o de narcotràfic. També cal passar un certificat d'aptitud psicològica i acreditar haver formalitzat una assegurança de responsabilitat civil per danys a tercers que poden ser causats pels animals.

Tanmateix, i en el cas de les serps, la normativa obliga als propietaris de disposar d'un document on s'especifiqui quin és l'origen d'aquest animal, així com una factura de compra o qualsevol altre paper que justifiqui com s'ha realitzat aquesta possessió.

¹⁵ Annex 7

Metodologia

a. Definició de conceptes

Concepció negativa dels rèptils i amfibis: la percepció cultural que la població té d'aquests animals, una percepció pejorativa que es transmet de generació en generació, conscientment o inconscientment, mitjançant diferents vies de transmissió.

Tractats de la mateixa manera: el comportament humà vers els rèptils i amfibis és diferent del que es té cap a altres grups taxonòmics, com per exemple els mamífers o aus.

Principals motivacions: les raons per les quals els membres del GRRA col·laboren voluntàriament en el grup, dedicant-hi el seu temps.

Canviar aquesta concepció cultural: voluntat de modificar l'imaginari popular que es té dels rèptils i amfibis a Catalunya. Alterar les idees culturalment apreses i transmeses d'allò que representen, simbolitzen els rèptils i amfibis, i d'aquesta manera poder assolir un tracte més favorable cap aquests animals.

Herpetologia: Branca de la zoologia que estudia als rèptils i amfibis. Es compon per la biologia, ecologia, etologia, taxonomia, genètica i maneig d'aquests organismes.

Herpetofòbia: Subfòbia de la zoofòbia, que es caracteritza per una por cap a rèptils i amfibis. Està entre les zoofòbies més comunes del món.

Ofidiofòbia: és la por no només d'exposar-se a un exemplar real, sinó que també pateixen en contemplar la seva representació o pensar en aquestes.

Por preconcebuda: Concepte utilitzat en aquest treball per designar aquell animal, especialment a rèptils i amfibis, que culturalment si li ha associat una conducta agressiva, perjudicial o nociva cap a l'ésser humà. En conseqüència, l'actitud respecte a aquest animal aboca o al sacrifici de l'exemplar o a una legislació rígida sobre la possessió d'aquestes espècies. A Catalunya, no necessàriament hi ha una relació entre «perillositat¹⁶» i «por preconcebuda» pel fet que les serps no verinoses —i, per tant, inofensives— també són susceptibles a ser objecte de por.

¹⁶ Veure apartat context sociocultural

b. Unitat d'observació

L'etnografia es va fer al Grup de Recerca de Rèptils i Amfibis (GRRRA), ubicat al Vallès Oriental de l'any 2019 fins al 2021.

c. Tècniques de recollida i anàlisi d'informació

Aquest treball ha prioritzat l'obtenció d'informació etnogràfica de caràcter qualitatiu. Les principals tècniques que es van dur a terme són: l'observació participant durant dues etapes de treball de camp; l'anàlisi de fonts documentals i bibliografia durant tot el procés; les entrevistes amb profunditat en la segona fase del treball.

i. Observació participant descriptiva i focalitzada

- En la primera etapa

En un primer moment es va realitzar l'observació participant descriptiva, és a dir, en la fase exploratòria del grup i de la problemàtica de la investigació, els resultats de la qual varen ser recollits en un diari de camp que posteriorment va ser analitzat per obtenir-ne la hipòtesi de treball. La primera estada fou de l'octubre de 2019 fins al novembre de 2019. En un principi es va començar anant-hi els dilluns i dijous de 19:00 a 20:00, allargant-ho en alguns casos fins a les 20:30, però aviat es va fer evident que ells s'estaven més temps, i que si es mantenia aquesta rigidesa, no s'obtindria tota la informació contextualitzada. De la mateixa manera, es va assistir a diferents formacions organitzades pel GRRRA: una per als Mossos d'Esquadra de Catalunya i una altra per a infants i famílies.

El grup estava format, l'any 2019, per 14 voluntari/es, nou nois i cinc noies. No obstant això, l'observació participant es va focalitzar en vuit persones amb diferents formacions i professions. Hi ha un pintor, un herpetòleg, dues biòlogues, un professor de màster de biologia, un policia local, un guarda forestal i un administratiu.

- En la segona etapa

L'observació participant focalitzada varen ser dues sessions: una el març de 2021 i l'altra a l'abril del mateix any. A diferència de la primera etapa les persones amb qui es va entrar en contacte van ser tres, una que ja havia aparegut i dues noves, que per diferents circumstàncies no havien pogut estar presencialment durant la primera estada. Una és una

noia d'origen colombià i biòloga i l'altre és un biòleg i herpetòleg. De la mateixa manera, el grup estava enmig d'un trasllat de centre, del Vallès oriental al Baix Penedès. Va ser aleshores, que en aquesta segona etapa vaig poder analitzar les noves instal·lacions.

ii. Anàlisi de fonts documentals i bibliografia

No només s'han estudiat les diferents teories sobre la temàtica, sinó que també s'ha analitzat la producció escrita del mateix grup. D'aquesta manera, es va assolir un major grau de comprensió del context i del fenomen d'anàlisi. Es van treballar,

- Fulletó *Protegim a les Salamandres. Amenaces i solucions*, repartit en una activitat de conscienciació ambiental per a infants i adults.
- *Dossier normatiu i de protocol del GRRRA*
- Documents de distribucions de tasques
- *Papers* publicats pel GRRRA
- Anàlisi de fonts bibliogràfiques sobre l'herpetologia

iii. Elaboració d'un glossari i esquemes de classificació¹⁷

Per tal de poder assolir un major coneixement dels discursos i explicacions durant la primera estada, ja que parlaven amb un llenguatge científic específic, es va dedicar una sessió a la recollida d'informació de cada un dels exemplars presents al recinte. Allò sobre el qual es preguntava als/les membres era «*el nom científic*» —és com generalment ells/es anomenen als animals—, «*el nom popular*», «*sobrenom*» —en cas que l'haguessin ficat— «*sistema classificatori*» —les diferents diferenciacions que presentaven respecte als animals— i les «*històries associades*» —com han arribat al centre—.

¹⁷ Annex 8. i

iv. Entrevistes en profunditat¹⁸

Advertir al/la lector/a que els noms que s'utilitzaran a continuació són pseudònims per tal de protegir l'anonimat de les persones entrevistades. D'igual forma, es va fer ús d'un document de consentiment informat i protecció de dades. Comentar com es van analitzar les entrevistes amb el programa *atles.ti*.

(1) Entrevista estructurada o formal

En un primer moment es van plantejar tres entrevistes estructurades; una a la Clàudia, membre del GRRA amb estudis universitaris sobre biologia i ecologia. L'entrevista realitzada a la primavera de 2021, es va haver de fer virtualment a través de la plataforma *meets* a causa de les restriccions de mobilitat per la Covid-19. Una altra a l'Andreu, membre del GRRA amb estudis universitaris sobre biologia i herpetologia. Aquesta entrevista es va realitzar a la primavera de 2021, presencialment en el mateix centre del Baix Penedès i una darrera a la Julia, membre del GRRA amb estudis universitaris sobre biologia i ecologia. També es va dur a terme a la primavera del 2021 i presencialment en el centre del Baix Penedès. Tanmateix, l'entrevista de la Julia es va convertir en una semiestructurada.

(2) Entrevista semiestructurada o semipautada

En un primer moment es van plantejar dues entrevistes semiestructurades. D'una banda, a la Mercè, responsable de l'ajuntament. Aquesta es va efectuar durant la primavera de 2021, presencialment en un dels edificis de l'ajuntament. I d'altra, al Dídac, membre i fundador del GRRA, autodidacte en estudis sobre biologia i herpetologia. L'entrevista es va realitzar a la primavera del 2021, presencialment en el centre del Baix Penedès. No obstant això, com hem anunciat en la secció anterior, l'entrevista de la Julia va esdevenir una entrevista semiestructurada. Oimés, l'entrevista al Dídac també va patir modificacions atès que la persona entrevistada va començar a narrar el seu discurs fent que l'estructura fos una no estructurada o dirigida.

¹⁸ Els guions d'entrevistes es troben en l'annex 8.iii

Resultats

El principal resultat d'aquest estudi és que, segons el grup estudiat, els rèptils i amfibis a Catalunya estan estigmatitzats i, per tant, la tasca que s'ha de dur a terme és la desconstrucció d'aquests imaginariis negatius. Tal com deia la Cristina i vaig recollir en el diari de camp, parlant dels ofegabous (*tritons* pleurodeles): «els ramaders se'ls trobaven [ofegabous] en els abeuradors del bestiar, i pensaven que si un animal engolia un d'aquests podia morir ofegat [...] Et pots fer una idea de com els humans els tenim vistos» (diari de camp, 25/10/19).

Com assegura Ceríaco (2012) és important entendre com les històries populars, el folklore, les percepcions errònies i els valors negatius que construeixen les societats contribueixen en la persecució d'aquest grup faunístic i afecten a la seva conservació. D'acord amb això, el Dídac comenta en l'entrevista que «[concepció de la herpetofauna] cuesta de eliminar, no lo vamos a eliminar» (Dídac, 2021).

No obstant això, i com es va fer evident en cada entrevista, en funció de quin grup faunístic s'estava fent referència apareixia un discurs o un altre. De manera que les causes i les conseqüències d'aquests imaginariis eren contemplades diferencialment segons el grup faunístic al qual s'estiguessin referint. Aleshores, i coincidint amb el que diuen Ceríaco (2012) i Morales (1996), els entrevistats presentaven la informació dividint-la en tres grans grups; serps (independentment de la seva toxicitat o volum); altres rèptils; i amfibis, per tal de poder matisar en les especificitats. «Els amfibis, en general, la gent com que passa bastant o encara els fa mig gracia. Els rèptils ja no els hi fan tanta gracia. [...] Els rèptils [...] lo pitjor són les serps sempre» (Clàudia, 2021).

L'element recurrent, tant en les entrevistes com en l'observació i anàlisi de fonts, és que en la configuració d'aquests imaginariis intervenen tant els aspectes culturals com els biològics. Com assenyala l'Andreu, actualment hi ha un debat dins dels/les herpetòlegs/gues on uns prioritzen les causes culturals i els altres les explicacions biològiques. Tanmateix, afirma que sense tenir en compte les dos vessants no podem arribar contemplar el fenomen en tota la seva dimensió: «En verdad o son los dos o ninguno» (Andreu, 2021). Cal destacar com aquesta reflexió també es manifesta en els

treballs de Rueda (2017), Descola (2012), o Ceriaco (2012). Tot i això, existeixen altres posicions com la de González (2004) que prioritzen les causes biològiques.

a. Nocions de les serps

i. Percepció sentiments i actitud de la població catalana

Tant l'anàlisi de les entrevistes com les fonts documentals arriben a la conclusió que el grup estudiat entén que l'estigmatització de les serps a Catalunya es produïda pels sentiments —esbiaixats per les creences al voltant d'aquests animals— que influeixen en les actituds dels individus. Aleshores, el sentiment de por per ser un perill potencial està vinculat a la por preconcebuda¹⁹ atès que hi ha un desconeixement de la perillositat o el comportament i per aquesta raó es reproduïxen les històries. És important mencionar com aquesta reflexió també la realitza Knight (2008) citat a Luís Ceriaco (2012).

Com resumeix la Julia,

Aquí tienen un concepto mal [...] y sin embargo no han tenido relación directa [...] Se basan más en experiencias de lo que ven en un televisor o en un computador. Y dicen “me da miedo”. ¿Por qué? Porque han visto miedo reflejado en otros vídeos. (Julia, 2021)

Dues persones entrevistades afegeixen que la percepció que ells/es tenen sobre els sentiments catalans en relació amb les serps és també la sensació de poder, en tant que se situen per sobre de l'animal, el poden dominar. I estatus, perquè el fet de posseir una espècie exòtica, amb les connotacions que tenen les serps (incontrolables, nocives, etcètera) els diferencia socialment. Adverteix que, generalment, són homes.

[...]Es estatus. Poder social, ¿no? Vivo en un estrato diferente [...] porque tengo más dinero y lo puedo pagar. Pues es lo mismo. [...] O teniendo serpientes y colgándolas en YouTube diciendo “Mira que chachi soy, mira lo que tengo” (Dídac, 2021)

Queda reforçat amb la idea que aquests animals han sigut objectivats, és a dir, el seu valor no es mesura en el benestar de l'animal, sinó que és vist com un objecte de prestigi. Això també es plasma en els discursos recollits al diari de camp, sobretot en aquelles sessions on havien rebut una serp decomissada d'un particular, home, denunciat per violència de gènere.

¹⁹ Recordem que aquest treball entén per «por preconcebuda» la por sense judici crític i sense tenir en compte la mateixa experiència directa.

D'una banda, el Dídac argumenta que l'espècie humana és superdepredadora i com a tal creu que té la capacitat d'eliminar-los i poder mantenir el seu estatus. Aquests animals, en conseqüència, esdevenen competència: «Nosotros siempre queremos mantener el estatus de superpredador, ¿no? El humano es un superpredador y controla todo y lo que no controla, pues no le gusta o lo intenta eliminarlo» (Dídac, 2021).

D'altra banda, la Mercè vincula el control sobre aquests animals amb la virilitat masculina. És a dir, el control i la superioritat de l'home sobre una espècie que es creu incontrolable i que pot provocar greus problemes de salut és una mostra de masculinitat. Amplia la idea i relaciona la dona amb les serps al llarg de la història, defensant com aquesta relació va ser utilitzada pel cristianisme per subordinar socialment a la dona:

[...] tothom sap que la serp va temptar a l'Eva [...] i la serp és dolenta perquè va a temptar [...] i es va generar el pecat original. Aleshores aquest mite, jo crec que la serp està perjudicada, en un 70% o més, pel mite aquest d'Adan i Eva" [...] Té molta importància en el gènere. Si tu veus un retrat d'un home, normalment et mira de frente, si es un retrat d'una dona mira para abajo. Només hem de veure la verge María mira para abajo, y els sants tots miren de frente [...] Per tant la simbologia és molt important [...] i això amb els animals segur que es tradueix igual, sobretot això que et dic els que volen, els àngels i tal, i les serps sempre a terra i trepitjades» (Mercè, 2021)

És d'especial interès per aquest treball l'articulació d'aquesta idea amb la teoria proposada per Girón (2021), Cremades (2011) i González (2004) sobre el projecte cristià per a la subordinació femenina mitjançant la reversió dels símbols de feminitat en l'antiguitat. En l'època precristiana un dels símbols femenins per excel·lència era la serp en tant que representava la fertilitat, la capacitat regenerativa i medicinal, etcètera.

Un altre resultat que es va obtenir va ser la percepció que els/les membres tenien sobre l'actitud de la població catalana respecte a aquests animals. Tots/es, en el cas de les serps, van assenyalar que hi ha una intenció d'eliminació de l'espècie. En canvi, no hi havia un consens sobre les causes que ho explicarien.

ii. Causes

S'observa com les principals causes de l'estigmatització i voluntat d'eliminar-les son:

La por per perillositat: hi ha espècies que per la seva toxicitat o volum poden provocar greus problemes de salut o la mort. Malgrat tot, trobem que aquest potencial no és la principal causa atès que, de les espècies presents a la península Ibèrica, només n'hi ha cinc, dues de les quals són opistòglifs i, per tant, és gairebé impossible la inoculació de verí, que et poden produir trastorns d'importància mèdica. I, tanmateix, la mortalitat és molt baixa. Cal destacar, però, i com es va poder observar durant l'estada al camp i l'entrevista amb la persona responsable de l'ajuntament, com un dels principals motius pels quals hi havia desavinences entre el GRRA i l'administració municipal era perquè aquests no volien un espai «potencialment perillós» al poble. Ho justificaven perquè no només tenen serps autòctones, sinó que a més posseeixen altres exemplars exòtics molt més perillosos, resultants de decomisos.

Por preconcebuda: Conseqüentment, la reflexió a la qual arriben totes les persones entrevistades és que hi ha una por preconcebuda que s'ha anat transmetent socialment, una por social. Ben és cert que aquesta por social està vinculada a la por per perillositat perquè saben que hi ha espècies que poden causar la mort, però no són capaços d'identificar-les i, en conseqüència, s'acaba generalitzant. De la mateixa manera ho assegura Ceriaco (2012).

Desconeixement: Majoritàriament, creuen que aquesta por preconcebuda és produïda per un desconeixement o, en altres paraules, una desinformació sobre les característiques biològiques reals així com la identificació de les espècies que poden arribar a ser perilloses: «Cuanto menos conoces más miedo da» (Andreu, 2021). Ceriaco (2012) en el seu treball també observà com el desconeixement al voltant d'aquestes espècies permet la reproducció dels imaginaris.

Això no obstant, van apareixent altres elements que expliquen el perquè:

- **Qüestions biològiques**

- a. **No són controlables:** El desconeixement va acompanyat del fet que són animals que es mouen per instints doncs no són controlables, no els podem domesticar. En conseqüència allò que surt del nostre control ens fa por:

«Ese es el miedo, al final, el miedo es lo que mueve todo. El miedo mueve el mundo. [...] Y una serpiente es lo mismo, genera miedo, descontrol y incertidumbre. No controlas, no sabes que especie es, no sabes si te muerde que te puede hacer» (Dídac, 2021)

D'igual forma, aquest raonament coincideix amb els treballs de Rueda (2017), Ceríaco (2012) i González (2004).

- b. Falta d'empatia:** Una altra causa mencionada per tots els/les membres entrevistats/des, és la falta d'empatia cap a aquests animals. El Dídac explica com qüestions biològiques i fisiològiques dels mateixos animals dificulten l'empatia. D'igual manera que González (2004), narra com els diferents elements fisiològics característics d'aquesta espècie com la falta de parpella o no tenir pelatge, elements que difereixen de les característiques de l'espècie humana fa que no ens puguem identificar.

Los réptiles pues tienen unos ojos que no tienen ni parpados, la mitad. Entonces es diferente, ¿no? Dicen “la mirada fría de los réptiles”. No, es la mirada que no se asemeja a la tuya. Al final, la diferencia para que una persona empatice con un animal, y esto no lo digo yo, ... todos los animales que hace que los humanos empaticen más con las personas es porque le ven el blanco de los ojos. [...] Y los réptiles no tienen blanco en los ojos. [...] cuando ves el blanco en los ojos, las personas los asimilan con los humanos. (Dídac, 2021)

- c. Espècie bandera:** Cal destacar, i en relació amb l'aportació anterior, com l'Andreu introdueix el concepte «*espècie bandera*», «Se escoge una especie bandera. Una especie que sea la imagen del proyecto. Esta [...] tiene que [...] crear empatía. Entonces nunca es escogido un répil porque no crea empatía. Es más fácil coger algún mamífero o ave» (Andreu, 2021). L'argument de l'Andreu coincideix completament amb el concepte d'espècie bandera de Ceríaco (2012).

- d. Herència genètica:** La darrera causa mencionada a les entrevistes, en concret la del Dídac, és la d'herència genètica. Argumenta que la transmissió de la por per perillositat d'aquests animals és via ADN. Narra com aquesta por és comuna a l'espècie humana, però que la influència cultural és allò que fa que es potenciï o no.

Ben és cert que a Ceríaco (2012), González (2004) o Sagan (1997) també mencionen l'ADN com a causant de la por cap a les serps. No obstant això, ho fan per justificar com aquesta fòbia és més comuna en les societats occidentals perquè part de la predisposició genètica es va configurar segons els riscos experimentats durant la seva evolució. Advertir com el Dídac es desmarca d'aquesta afirmació, ja que evidencia els diferents processos migratoris que l'espècie humana ha fet des de la prehistòria.

iii. Vies de transmissió

També es varen analitzar les principals vies de transmissió dels imaginaris negatius que, segons el GRRRA, perpetuen aquesta por social cap a les serps.

Religió catòlica: Així doncs, la religió catòlica, en tant que els elements perillosos, malignes són simbolitzats en la serp, va ser mencionat per totes les persones entrevistades de la mateixa manera que es va recollir en el diari de camp. En canvi, les explicacions que ho justificarien difereixen.

D'una banda l'Andreu, la Clàudia i el Dídac narren com la idea de rerefons que es transmet és la de no poder empatitzar amb aquest animal perquè representa el mal, és el responsable de les desgràcies de les persones i, per tant, val més mantenir-lo lluny o fins i tot eliminar-lo.

«Las serpientes están relacionadas negativamente con la religión, y más con la religión católica porque es la representación del demonio. La serpiente fue la que apareció en el manzano para decirle a Eva que comiera la manzana. Desde ahí empieza la relación negativa, porque si no hubiera sido por esa serpiente que era el demonio que habló con Eva, pues nosotros estaríamos desnudos por el mundo, saltando como pajaritos [...]» (Julia, 2021)

Una altra explicació proporcionada pel Dídac és la del control social, en tant que qualsevol religió està creada per amansar a la societat sota uns interessos determinats. Aleshores, projectar una imatge beneficosa d'un animal, la serp, que és incontrolable qüestionaria la funció principal de les religions.

Tanmateix, l'única persona que fa explícita la relació serp-dona a través del cristianisme és la Mercè. Concloent que allò que produeix i reproduceix el catolicisme és la subordinació de la dona a través de la simbologia de la serp.

Cal destacar com tant la falta d'empatia, el control social i la subordinació de la dona a través dels imaginaris negatius de les serps queda reflectit en la teoria de Girón (2021) i Cremades (2011).

Mites i llegendes: Seguint amb la qüestió femenina, trobem dins de les principals vies de transmissió d'aquests imaginaris els mites i llegendes. La Mercè es remunta fins a la Inquisició i el feminicidi de les bruixes. Explica, que les persones acusades per bruixeria eren dones i, en canvi, aquells que acusaven eren els homes. D'aquesta manera, s'associa el contacte amb les serps, que simbolitzen el diable, amb les males pràctiques femenines. Oimés, aquesta associació no és accidental atès que hi ha una lluita de gènere,

Hem d'estudiar a qui se'ls hi acusava de bruixa; dones, i per qui eren acusades; homes. Aleshores també que estigui relacionat l'ús determinat d'aquests animals "diabòlics" com a mostra de bruixeria ens diu molt, és un element intencionat de lluita de gènere. [...]s'associa el contacte amb alguns tipus d'animals amb les males pràctiques o a cosa dolenta, això de les bruixes, estan associades a [...] serps. La mitologia popular juga en contra. (Mercè, 2021)

Cal comentar però, que diferents autors/es com Arboleda (2018), Ruíz (2009) o Morales (1996) troben més explícita la relació de la bruixera amb els amfibis atès que a Europa, tradicionalment, s'interpretà que les bruixes utilitzaven els gripaus per les seves secrecions tòxiques que estaven vinculades amb el dimoni.

La Clàudia comenta el mite sobre *la Culebra Lactante* —explicat en Rueda (2017)— en la mesura que reproduceix una imatge nociva de les serps, una representació que s'allunya de les característiques reals d'aquestes espècies.

La no transmissió: Una altra variant al voltant dels mites i llegendes que tots/es els/les participants van esmentar en un moment o un altre és la no transmissió de relats, la seva majoria precristians, on es reproduceix una imatge beneficosa de les serps per a la societat. Però, alhora, sí que es difonen aquells mites i/o llegendes on la serp és la representació del mal, contra la qual s'ha de lluitar. L'exemple per excel·lència mencionat en totes les entrevistes és el del Déu Asclepi, el Déu de la medicina.

Pero la mitología griega, por ejemplo, representaba al dios de la medicina, a Esculapio, lo representaban con un bastón donde estaba enrollado una serpiente. Que eso se ha transmitido a nuestra época en el símbolo de la farmacia, en todas las farmacias del mundo... [...] El símbolo de la medicina es una serpiente de esculapio, una Zamenis longissimus, que es autóctona de la península Ibérica, y está representada con una serpiente, y es una parte buena, porque es el dios de la medicina, porque es el que te curaba (Dídac, 2021)

És important mencionar com diferents autors com Girón (2021) i Cremades (2011) ja apuntaven en aquesta direcció en les seves tesis.

Televisió: Altres canals de transmissió d'aquests imaginaris són, segons la Julia i l'Andreu, la televisió. Té un paper clau per a la incitació de la por social, atès que les espècies de serps que mostren són les més extravagants, tant pels seus elevats nivells de toxicitat o pel seu volum descomunal. Això el que provoca, segons la Julia i l'Andreu, és una desinformació dins de la societat catalana que acaba generalitzant aquest missatge de perillositat a totes les espècies de serps: «solo muestran una parte [...] las más exóticas, las más peligrosas» (Julia, 2021).

L'escola: en la seva mesura també és una via de transmissió, segons la Mercè, l'Andreu i la Julia, per com s'ensenyen aquests animals en relació amb altres com els mamífers on es treballa molt més l'empatia i el respecte. La nul·la educació sobre biodiversitat a les escoles i com el que sí que s'ensenyava respecte als rèptils està esbiaixat per la falta d'empatia present a la societat, és mencionat per diferents informants/es.

La Julia responsabilitza a les institucions, en general, per la falta d'educació ambiental sobre aquests animals. Narra com és gairebé absent en les escoles.

El papel de las instituciones es clave, porque son las que proporcionan las bases a las personas. Por ejemplo, en el cole cuando te dan biología [...]Te pueden explicar que existen los anfibios, los réptiles, los mamíferos... porque tienen que dar algo de evolución. Sin embargo, te muestran los más bonitos, los más representativos a nivel fotogénico, dentro de lo que se entiende por bonito; peludo, aves... y dejan de lado a los anfibios y réptiles. Si des de el cole se les enseñan que son los anfibios o que son los réptiles, pues cuando recibieran los mensajes distorsionados tendrían una mirada crítica. (Julia, 2021)

Aquesta reflexió queda ampliada amb el discurs del Dídac:

Sí que habría que cambiar, siempre se ha dicho ¿no? Que el sistema está anticuado y no se adapta ¿no? O sea avanzamos más en la investigación sobre educación, sobre ciencias, sobre todo [...] pero no lo aplicamos muchas veces. El sistema educativo ¿cuando se modificó por última vez? ¿Y de que manera y quién lo modificó? Gente que estudió hace 20 años o 30... que son los que trabajan en las administraciones, el problema también es un poco de ¿Quién son los políticos que regulan la educación? ¿Son educadores? [...] Han estudiado ciencias políticas, no han estudiado educación. (Dídac, 2021)

Amb tot plegat, les conseqüències de l'estigmatització de les serps són que hi ha una criminalització d'aquest grup faunístic on se les responsabilitza de ser les causants de diferents desgràcies, provocant d'aquesta manera la voluntat d'eliminació per part de la població catalana, segons el grup estudiat.

b. Nocions d'altres rèptils

i. Percepció sentiments i actitud de la població catalana

La percepció que els/les membres del GRRA tenen sobre els sentiments de la població catalana cap als altres rèptils, és de poder i estatus. Tanmateix, i a diferència de les serps (capacitat de controlar un animal incontrolable) el que provoca aquest sentiment és la possessió d'una espècie exòtica, un animal que no tothom pot tenir. És a dir, i com bé expliquen el Dídac, l'Andreu, la Clàudia o la Mercè, la pertinença d'aquests animals esdevé un indicador de classe i estatus, ja que, per exemple, no tothom té la capacitat de tenir un cocodríl al jardí de casa.

ii. Causes

Objectivació: Hi ha un procés d'objectivació de l'animal on el seu valor és el seu caràcter exòtic en comptes del benestar de l'animal, que acaba provocant una falta d'empatia cap aquests animals.

La gente necesita tener un réptil para tener un estatus. Para ser el más chachi. [...] Yo puedo tener un cocodrilo del Nilo en un acuario en mi comedor, eso no lo tiene nadie, eso [...] Pero al final, ¿que te está aportando a ti? Nada. ¿Qué le está aportando al animal? Sufrimiento. ¿Lo vemos a nivel social? No. ¿Por qué? Porque los réptiles son cosas. Cosas que me hacen daño. (Dídac, 2021)

Falta d'empatia: És plausible pensar, d'acord amb la informació obtinguda de la triangulació de les entrevistes i el diari de camp, que aquest procés d'objectivació no s'hauria pogut fer sense la falta d'empatia cap a aquests animals.

iii. Vies de transmissió

Entre les diferents vies de transmissió trobem, com en l'apartat anterior la televisió, l'escola, o l'administració pública. En canvi, s'afegeixen,

Religió catòlica: La Clàudia i la Rosa s'encaminen a la reflexió de la influència de la religió en les escoles. En tant que la religió catòlica és una religió de persones, no d'animals, com podria ser la creença en la Pacha Mama on no hi ha una jerarquia entre espècies. Aleshores, si visquéssim en un context socialitzador on es transmetés l'equilibri entre espècies potser es dedicaria el mateix temps a l'explicació d'altres éssers vius que no fossin les persones: «El cristianisme està basat en les persones [...] és una religió de persones no dels animals, aleshores fins a quin punt s'ha introduït aquesta perspectiva al currículum escolar» (Mercè, 2021).

Doncs, tot i que el GRRA pensa que hi ha una estigmatització d'aquests animals en la societat catalana, les causes s'allunyen de les que apareixen en les serps, això el que provoca és que les conseqüències de la seva estigmatització sigui l'objectivació i mercantilització d'aquestes espècies, perjudicant greument el seu benestar.

c. Nocions dels amfibis

i. Percepció sentiments i actitud població catalana

La por preconcebuda i el fàstic són els sentiments, que segons les persones estudiades consideren predominants dins de la població catalana cap als amfibis. La Clàudia menciona en relació amb els amfibis la ignorància, atès que la població catalana no els té gaire presents. Autors/es com Kobe (2019), Arboleda (2018), Ceríaco (2012), Ruiz (2000) i Morales (1996) en els seus treballs també fan explícita aquesta ignorància. Ara bé, és conscient que hi ha un sector de la població que els amfibis els hi produeixen fàstic.

ii. Causes

Qüestions biològiques i/o fisiològiques: La viscositat de la seva pell fa que, segons les persones entrevistades així com els discursos recollits en el camp, expliqui per què part de la població catalana mostri fàstic cap a aquest grup.

Falta d'empatia: Argumenten que això és produït pel fet que és un element que difereix molt de la classe on pertanyen els humans—mamífers— i ens limita l'empatització: «puc arribar a entendre el motius pels quals els hi pot fer fàstic, la pell viscosa... però no tenen perquè tocar-los» (Clàudia, 2021).

Por preconcebuda: D'una banda, és interessant explicar que a diferència de les conclusions de Ceríaco (2012), les persones entrevistades consideren que és en aquest grup on la por preconcebuda pren un caràcter més cultural, atès que els possibles danys que poden provocar aquests animals queden exagerats per la transmissió de mites i llegendes.

iii. Vies de transmissió

Les principals vies que s'han pogut recollir gràcies a les entrevistes com a l'estada al camp son, i com en la resta d'apartats, la religió catòlica en el sentint que l'aparició d'aquests animals simbolitzen el càstig diví, els mites i llegendes, com els relats de les bruixes, la no transmissió i l'escola. «A l'escola s'introdueix i no s'introdueix amb la mateixa intensitat, [...] I per tant, això crea per desconeguda sigui una mica rebutjada.» (Mercè, 2021).

d. Intervencions

Cal explicar com l'apartat d'intervencions agrupaven tant a amfibis, serps i altres rèptils. D'aquesta manera, les principals intervencions que proposen per a canviar els imaginaris sobre herpetofauna són:

Educació ambiental a l'escola i a la societat: La principal intervenció que tots/es els/les informants mencionen és una bona educació ambiental a l'escola, que permeti d'aquesta manera arribar a la resta de la societat pel fet que els infants traslladaran aquest missatge als seus familiars propers. Aquesta mesura, com hem vist anteriorment, ataca directament al desconeixement sobre l'animal, causant de la por social cap a aquests animals i la reproducció dogmàtica de les històries folklòriques. Seguint aquesta reflexió trobem la

principal intervenció proposada per Kobe (2019) i Ceríaco (2012). Durant l'observació participant es va poder assistir a una activitat d'educació ambiental cap a infants i adults, consistent en una sortida nocturna a un espai natural.

Nosaltres podem fer moltes coses, [...] ara anem a treure espècies exòtiques, ara anem a netejar un bosc de merda de la gent. Però si realment no ataquem el problema, que és la gent que fa aquestes accions, sinó expliquem a la gent que aquestes accions són dolentes i perquè són dolentes, no solucionem el problema, perquè hauràs d'anar dia rere dia a solucionar aquestes coses. (Clàudia, 2021)

Canvis dirigents polítics: Cal mencionar que tots/es estan d'acord que hi ha un problema a l'hora de legislar sobre aquestes espècies. Creuen que hauria d'existir un codi més rígid que regulés la possessió per part de particulars, així com que lluités contra el tràfic d'animals. Els/les integrants del GRRA extrapolen aquesta idea al fet que les persones responsables no tenen estudis relacionats amb biologia, medi ambient o de l'estil. Això també queda reflectit a Ceríaco (2012).

Recerca científica: Tot això ha d'estar acompanyat, com mencionen en les entrevistes i queda corroborat amb l'etnografia, per la recerca científica. D'aquesta manera es proporcionen les eines i la informació per poder desmentir científicament les atribucions folklòriques a aquests animals. Mencionar com Ceríaco (2012) proposa la investigació interdisciplinària per tal de poder analitzar la problemàtica des d'una perspectiva més complexa.

Conclusions

En darrera instància, i un cop totes les dades han estat presentades, seria plausible afirmar que la hipòtesi es demostra parcialment. Això és provocat perquè, com ja hem explicat anteriorment, la proposta d'hipòtesi agrupa els amfibis, les serps i altres rèptils sota una mateixa categoria, l'herpetofauna. Això no obstant, és evident que aquesta agrupació esbiaixa les dades, ja que desdibuixa les especificitats de cada grup faunístic. També cal destacar com hi ha un error epistemològic en la redacció de l'enunciat, atès que pretén analitzar els imaginaris populars dels rèptils i amfibis a Catalunya però no explicita que s'estudiaran a través de la percepció d'un grup específic. Tot i això, cal destacar que part de la hipòtesi si que s'ha pogut posar a prova perquè com hem pogut veure una de les principals motivacions dels/les membres és la voluntat de canviar aquesta concepció cultural i, en conseqüència, part de la seva acció la focalitzen a aquesta transformació.

En resum, la triangulació de les dades sosté les següents afirmacions:

- Segons el grup estudiat, a Catalunya hi ha uns imaginaris negatius sobre les serps, altres rèptils i amfibis
- A causa d'aquesta concepció negativa, creuen que l'herpetofauna queda estigmatitzada. Conseqüentment, en el cas de les serps es criminalitzen de manera que hi ha una voluntat explícita per eliminar-les. Si parlem dels altres rèptils són objectivats i mercantilitzats, es prioritza el seu valor per ser un indicador de classe que no el benestar de l'animal. I respecte als amfibis els/les membres del GRRA creu que són rebutjats perquè els fan fàstic.
- Segons les persones entrevistades del GRRA, la percepció de la població catalana sobre l'herpetofauna queda esbiaixada per la cultura dominant. Exposen com la religió cristiana influeix en la configuració i reproducció d'aquesta negativitat. Així com la no transmissió dels mites i llegendes on hi ha una imatge beneficiosa permet que es perpetui. Destaquen com aquestes vies de transmissió s'han actualitzat sent la televisió i l'escola les principals responsables.
- La producció d'aquest tipus d'imaginari, segons algunes persones, no és arbitrària. Respon al projecte cristià de subordinació de la dona.
- Dins de les actuacions del grup de recerca observem la voluntat d'interferir en aquests imaginari educant a la població, focalitzant-se en les edats d'escolarització, entre altres possibles intervencions.

Per acabar, cal mencionar com molts dels resultats obtinguts coincideixen amb el marc teòric. Això, podria ser explicat perquè les persones implicades són gent amb estudis biològics o sobre herpetofauna, d'aquesta manera és plausible pensar que ells/es han tingut accés a aquestes teories i a partir d'aquí han configurat la seva opinió. En altres paraules, és probable que les hagin llegit i les utilitzin per justificar i argumentar les seves idees.

Continuïtat del projecte

a. Factibilitat de continuació del projecte

El present treball s'ha limitat a estudiar els imaginaris populars catalans sobre herpetofauna a través de la interpretació que en té un grup de recerca científica i defensa d'aquests animals. No obstant això, de cara a una continuïtat del projecte seria interessant analitzar en profunditat els imaginaris sobre aquest grup faunístic de tota la població catalana, fent especial esment en el gènere, l'edat, la residència, la professió o el nivell educatiu. D'aquesta manera tindríem una imatge més acurada de les diferents representacions i com aquestes influeixen en la conservació dels rèptils i amfibis.

De la mateixa manera, es podria ampliar l'anàlisi de fonts documentals i bibliogràfiques fent una reflexió en profunditat sobre les vies de transmissió d'aquesta cosmovisió. Tenint en compte les representacions en els contes i llegendes populars o també es podria arribar a incorporar diferents observacions en escoles catalanes per poder visibilitzar de quina manera la transmissió de coneixement queda esbiaixada per la mateixa concepció d'aquests animals.

També seria profitós poder abordar àmpliament la qüestió de gènere, contemplant i reflexionant sobre quins són els eixos estructurals que justifiquen i reproduïxen la desigualtat de participació en l'àmbit científic i, consegüentment, el desequilibri en el poder d'acció transformadora. Per tal de poder proposar solucions que vetllin per una igualtat d'oportunitats entre les persones implicades. Ampliant aquesta reflexió, cal afegir com una minoria entrevistada advertia sobre el biaix de gènere. D'una banda, la Clàudia explicant la seva trajectòria personal comentà com el fet de ser dona l'havia dificultat a l'hora d'exercir com a investigadora científica. Segons les dades del CSIC 2020, la situació de la dona en la ciència no només no ha millorat sinó que ha empitjorat. La ja coneguda «gráfica de “tijera”²⁰ de la evolución de la carrera científica de mujeres y hombres en el CSIC se ha modificado de modo preocupante» (Rosa Menéndez, 2020:3). Extrapolant aquestes preocupants dades al nivell micro que representa aquest treball, trobem que la majoria d'integrants del grup són homes. La Mercè afegeix que aquesta imatge negativa és produïda per la vinculació d'aquests animals amb pràctiques

²⁰ Podeu observar el gràfic al qual s'està fent referència a l'annex 9

femenines il·lícites —les bruixes, Eva de l'Edèn—. Aleshores, caldria estudiar si voluntàriament o involuntàriament s'està deixant menys espai d'actuació a les mateixes investigadores per efectuar un canvi.

Un element que no ha aparegut en aquesta anàlisi, però que seria possible que aparegués si s'hagués disposat de més temps, és l'element proposat per Brisset (2007) on la representació dels rèptils en les llegendes populars és el rapte de la donzella pel drac. D'aquesta manera, es podria reflexionar fins a quin punt respon al fet que generalment el perfil dels qui posseeixen aquests animals són homes. Així com el gènere, segons Rueda (2017) i Ceriaco (2012) influeix en la concepció d'aquest grup faunístic.

b. Dificultats i limitacions

Com ja hem advertit en altres seccions, aquest estudi es focalitza en una determinada percepció d'un grup en concret sobre els imaginaris populars catalans al voltant d'aquests animals. Tot i que la resumida anàlisi sobre les representacions de les serps, altres rèptils i amfibis apunten cap a aquesta direcció, aquest fet s'ha de tenir en compte a l'hora de generalitzar atès que no s'ha desenvolupat un estudi directe d'aquesta imatgeria. Així doncs, tot i que sembla que el marc teòric avalii els resultats obtinguts, s'ha de tenir present que poden existir biaixos implícits característics del mateix grup d'anàlisi. Per tant, per a una major fermesa de l'estudi s'hauria d'ampliar la investigació arribant a altres sectors poblacionals, i aplicar una anàlisi crítica dels discursos projectats en les diferents vies de transmissió.

Una altra dificultat, relacionada amb qüestions metodològiques, va ser el retorn al camp. Com bé sabem, al març de 2020 va esclatar la pandèmia de la Covid-19 a Catalunya, que perdura a dies d'ara. En conseqüència es va limitar la mobilitat i no es podia sortir del teu municipi i/o comarca. Això s'ha de sumar que per a la primavera de 2021 el grup s'havia traslladat a una altra comarca, fora dels límits als quals es tenia accés. D'aquesta manera, una entrevista es va haver de realitzar a través de la plataforma *google meets* i es va haver d'esperar que ampliessin la mobilitat per a fer les altres.

També cal mencionar com en tractar-se d'un tema bastant específic amb una terminologia concreta, que aleshores desconeixia, va influir en la primera etapa de recerca bibliogràfica i interpretació de dades, ja que no tenia coneixements de la majoria d'espècies presents

al centre, ni molt menys el nom científic pel qual els nomenaven. Per poder resoldre-ho, es va haver de realitzar amb l'ajuda de dos membres del GRRA, un glossari de la fauna amb el seu nom científic i les característiques biològiques.

c. Aplicabilitat

Els temes a tractar tenen rellevància teòrica pels grups que lluiten per la conservació de rèptils i amfibis, degut a que els hi aporta una anàlisi en profunditat de les creences populars, allunyades en molts casos de la realitat, sobre el seu «objecte» d'actuació. Dit d'una altra manera, poden utilitzar la informació recopilada en aquest treball per poder dur a terme el seu objectiu.

Oimés, té especial rellevància pràctica tant per l'herpetofauna com per les associacions que treballen amb ells, amb la finalitat de vetllar per aquest canvi en els imaginaris populars, facilitant, d'aquesta manera, la seva actuació diària amb l'augment de subvencions econòmiques per part de l'administració. Conjuntament amb l'aplicació de mesures públiques que vetllin per a la protecció d'aquests animals.

Bibliografia

- Amades, Joan. (1962). El testamento de animales en la tradición catalana. *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 18(3), 339.
- Arboleda, Eduardo. (28 de septiembre de 2018). *El sapo en la brujería tradicional en Sanlúcar*. La voz del sur. [En línea]. Recuperat de: https://www.lavozdelsur.es/vida/el-trote-de-la-culebra/el-sapo-en-la-brujeria-tradicional-en-sanlucar_86546_102.html
- Ayarzagüena, Candela. (17 de juny de 2021). *¿Qué tipos de serpientes venenosas podemos encontrar en España?*. Mundo Geo. [En línea]. Recuperat de: https://www.mundo-geo.es/naturaleza/que-tipos-serpientes-venenosas-podemos-encontrar-en-espana_236332_102.html
- Baharudin, Erwan., i Ernawati, Ernawati. (2019). *Kinship with Reptile: New Meaning of Kinship in Family Reptile Lovers*. Researchgate. [En línea]. Recuperat de: <https://doi.org/10.4108/EAI.5-9-2018.2281261>
- Brisset, Demetrio. (2007). Antropología visual de la simbología del cautiverio femenino. *Gazeta de Antropología*, 23(03). [En línea]. Recuperat de: https://www.ugr.es/~pwlac/G23_03Demetrio_Brisset_Martin.html
- Ceríaco, Luís. (2012). Human attitudes towards herpetofauna: The influence of folklore and negative values on the conservation of amphibians and reptiles in Portugal. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 8. [En línea]. Recuperat de: <https://doi.org/10.1186/1746-4269-8-8>
- Charles, Nickie. (2014). ‘Animals just love you as you are’: Experiencing kinship across the species barrier. *Sociology*, 48(4), 715-730. [En línea]. Recuperat de: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0038038513515353>
- Comisión Asesora de Presidencia “Mujeres y Ciencia”. (2020). *Informe Mujeres Investigadoras*. Comisión de Mujeres y Ciencia del CSIC. 2020. CSIC. [En línea]. Recuperat de: https://www.csic.es/sites/default/files/informe_mujeres_investigadoras-2020.pdf

- Cremades, Norma. (2011). Simbolismo de la serpiente en las ciencias de la salud. *Revista de Salud Pública*, 15(1), 76-82. [En línea]. Recuperat de: <https://revistas.unc.edu.ar/index.php/RSD/article/download/7013/8079/19894>
- de Riquer, Miquel. (2000). *Llegendes històriques catalanes*. Quaderns Crema.
- Decreto Legislativo 2/2008, de 15 de abril, por el que se aprueba el Texto refundido de la Ley de protección de los animales (2008). «DOGC» núm. 5113, de 17 de abril de 2008, páginas 29665 a 29697. [En línea]. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=DOGC-f-2008-90016>
- Decreto Legislativo 2/2008, de 15 de abril, por el que se aprueba el Texto refundido de la Ley de protección de los animales. (2008). *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 5113, del 17 d'abril de 2008, 1 a 36. [En línea]. Recuperat de: <https://www.boe.es/ccaa/dogc/2008/5113/f29665-29697.pdf>
- Delgado, Paula., i Santamaria, Anna. (23 d'octubre de 2012). *La llegenda de Sant Jordi*. Blogspot. [En línea]. Recuperat de: http://llenguacat2.blogspot.com/2012/10/la-llegenda-de-sant-jordi_3425.html
- Dentición de las serpientes*. (21 d'octubre de 2021). Wikipedia. [En línea]. Recuperat de: https://es.wikipedia.org/wiki/Dentición_de_las_serpientes
- Descartes, René. (1990 [1637]). *Discurso del método*. (R. Frondizi, Trad.). Rio Piedras, Puerto Rico: Universidad de Puerto Rico. [En línea]. Recuperat de: <https://books.google.es/books?id=dHsgxptA8RMC&lpg=PP1&hl=es&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
- Diamond, Jared. (2009). *Guns, Germs and Steel. The fates of human societies*. Nova York: Books on Tape.
- Durand, Leticia. (2002). La relación ambiente-cultura en antropología: recuento y perspectivas. *Nueva antropología*, 18(61). [En línea]. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/pdf/159/15906109.pdf>

- Fernández, Carlos. (1994). *Anfibios : guía para conocer y defender a los anfibios*. Buenos Aires: Albatros. [En línea]. Recuperat de: <https://catalogo.rebiun.org/rebiun/record/Rebiun04587144>
- Galeano, Eduardo. (2009) La naturaleza no es muda, a *Alberto Acosta y Esperanza Martínez (Comp.)*, *Derechos de la Naturaleza. El futuro es ahora*. Quito, Ecuador: Abya Yala
- Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidencia. (2008). Decreto Legislativo 2/2008, de 15 de abril, por el que se aprueba el Texto refundido de la Ley de protección de los animales. *Diario Oficial de La Generalitat de Catalunya*, 36.
- Girón, María de Lourdes. (2021). Historia versus realidad: “El patriarcado historiado” y la simbología de la serpiente antes y después del cristianismo. *Revista de Estudios Socioeducativos. ReSed*, (9). [En línea]. Recuperat de: <https://revistas.uca.es/index.php/ReSed/article/view/7204>
- González, Herbert. (2002). La iconografía de la serpiente. *Revista de Arqueología*, 23(255), 44–51.
- González, Herbert. (2004). La simbología de la serpiente en las religiones antiguas: en torno a las posibles causas biológicas que explican su sacralidad e importancia. *Akros: Revista de Patrimonio*, (3), 67-82. [En línea]. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/1029846.pdf>
- Gordeev, Nikolai. (2017). Snakes in the Ritual Systems of Various Peoples. *Anthropology and Archeology of Eurasia*, 56(1–2), 93–121. [En línea]. Recuperat de: <https://doi.org/10.1080/10611959.2017.1352330>
- Horta, Oscar. (2011). *Animales humanos y no humanos: de la discriminación al respeto*. Espanya. [En línea]. Recuperat de: <https://masalladelaespecie.files.wordpress.com/2009/03/animalesdiscriminacionrespeto1.pdf>

- Janovcová, Markéta., et al. (2019). Human Attitude toward Reptiles: A Relationship between Fear, Disgust, and Aesthetic Preferences. *Animals*, 9(5), 238. [En línea]. Recuperat de: <http://dx.doi.org/10.3390/ani9050238>
- Kobe, Andrés. (1 d'abril de 2019). *Etnoherpetología: Los anfibios sagrados*. Asociación veterinaria de réptiles y anfibios A.C. [En línea]. Recuperat de: <https://www.veterinariareptilesyanfibios.com/etnoherpetologia-vol-5-los-anfibios-sagrados/>
- Ley 50/1999, de 23 de diciembre, sobre el Régimen Jurídico de la Tenencia de Animales Potencialmente Peligrosos. (1999). *Boletín Oficial del Estado*, 307, de 24 de desembre de 1999, 1 a 8. [En línia]. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1999/BOE-A-1999-24419-consolidado.pdf>
- Lischetti, Mirtha. (1994). *Naturaleza y cultura*. Manual de Antropología. Buenos Aires, Argentina: Eudeba.
- Llinàs, Joan Lluís. (2017). La cuestión animal y el gobierno de sí. Montaigne, Descartes y Derrida. *Ingenium: Revista electrónica de pensamiento moderno y metodología en historia de las ideas*, (Vol. 11), Pp: 87-102.
- López, David. (22 de gener de 2015). *Serps: ensenya'm les dents i et diré qui ets*. All you need is Biology. [En línia]. Recuperat de: <https://allyouneedisbiology.wordpress.com/2015/01/22/1297/>
- Luciani, Didier. (2018). *Los animales en la Biblia*. book.
- Mapfre. (s.f). *¿Es legal tener una serpiente doméstica en España?*. Mapfre.es. [En línea]. Recuperat de: <https://www.mapfre.es/seguros/particulares/otros-seguros/seguros-animales/articulos/es-legal-tener-una-serpiente-domestica-espana.jsp>
- Medeiros, Eraldo., Santos, Dídac., i Vargas, Mauricio. (coord.). (2009). *Manual de etnozoología. Una guía teórico-práctica para investigar la interconexión del ser humano con los animales*. Tundra Ediciones, Valencia.

- Medrano, Celeste. (2012). Etnozoología, usos y abusos de los cuestionarios. *Papeles de trabajo N° 23. Centro de Estudios Interdisciplinarios en Etnolingüística y Antropología Socio-Cultural*.
- Mills, Brett. (2017). *Animals on television: The cultural making of the non-human. Animals on Television: The Cultural Making of the Non-Human*. London : Imprint: Palgrave Macmillan. [En línea]. Recuperat de: <https://doi.org/10.1057/978-1-137-51683-1>
- Morales, M.ª Dolores-Carmen. (1996). El simbolismo animal en la cultura medieval. *Espacio, Tiempo y Forma*. Serie III, H^a. Medieval, (9), 229-225. [En línea]. Recuperat de: <http://e-spacio.uned.es/fez/view/bibliuned:ETFEE63E424-4813-5EB2-3EEA-17F5DC8A7F78>
- Nóbrega Rômulo Romeu., Silva, Kleber., et.al. (2012). A review on human attitudes towards reptiles in Brazil. *Environ Monit Assess*, 184, 6877–6901. [En línea]. Recuperat de: <https://doi.org/10.1007/s10661-011-2465-0>
- Nogué, Santiago., i Sierra, Martí. (2011). Ofidismo en la península Ibérica. *SEMERGEN-Medicina de Familia*, 37(3), 136-141. [En línea]. Recuperat de: <https://www.elsevier.es/es-revista-medicina-familia-semergen-40-pdf-S1138359310004193>
- Ofidiofobia*. (2019). EcuRed. [En línea]. Recuperat de: <https://www.ecured.cu/Ofidiofobia>
- Pacari, Nina. (2009). Naturaleza y territorio desde la mirada de los pueblos indígenas. *Alberto Acosta y Esperanza Martínez (comps.), Derechos de la Naturaleza. El futuro es ahora*. Quito, Ecuador: Abya Yala. Pp 31-37.
- Picinello, Filippo. (1999). *El mundo simbólico : serpientes y animales venenosos. Los insectos*. (E. Gómez Bravo, Ed.). book, Zamora, Michoacán]: El Colegio de Michoacán.
- Prieto, Leopoldo. (2008). *El hombre y el animal : nuevas fronteras de la antropología*. book, Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos.

- Real Decreto 630/2013, de 2 de agosto, por el que se regula el Catálogo español de especies exóticas invasoras. (2013). *Boletín Oficial del Estado*, 185, del 3 d'agost de 2013, 1 a 22. [En línia]. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2013/BOE-A-2013-8565-consolidado.pdf>
- Rueda, Alejandro. (2014). Creencias populares sobre la herpetofauna en la provincia de Albacete. *Sabuco*, 2014(1), 63–91.
- Rueda, Alejandro. (2017). *La culebra lactante y otras historias: creencias populares sobre anfibios, reptiles y otros animales en la provincia de Albacete*. Albacete: Instituto de Estudios Albacetenses “Don Juan Manuel”, Albacete.
- Ruiz, César Augusto. (2009). *El sapo en el sistema simbólico ritual* (1 No. Volumen 6). [En línia]. Recuperat de: https://www.academia.edu/43783265/EL_SAPO_EN_EL_SISTEMA_SIMBOLICO_RITUAL?auto=citations&from=cover_page
- Ruiz, Daniel., i Del Cairo, Carlos. (2016). Los debates del giro ontológico en torno al naturalismo moderno. *Revista de Estudios Sociales*, (55), 193-204. [En línea]. Recuperat de: http://www.scielo.org.co/scielo.php?pid=S0123-885X2016000100016&script=sci_abstract&tlng=en
- Sánchez, Luis Ángel. (1994). Etnozoología y antropología. *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 49(2), 171. [En línea]. Recuperat de: <https://search.proquest.com/openview/f15114ce6d395ffd111d1e8b35a04e91/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1817834>
- Santos, Didac., Costa, Eraldo., i Cano-Contreras Eréndira. (2009). El quehacer de la etnozoología. *Manual de Etnozoología: una guía teórico práctica para investigar la interconexión del ser humano con los animales*. Tundra, España.
- Scanes, Colin., i ChengZhong, Pu. (2018). Animals and religion, belief systems, symbolism and myth. *Animals and Human Society*, 257–280.
- Soler-Tovar, Diego., i Rodríguez Dina. (2006). *[Toxic and Clinical Aspects of Poisonous Snakes Bite in Domestic Animals]*. Researchgate. [En línia]. Recuperat de:

https://www.researchgate.net/publication/259467144_Toxic_and_Clinical_Aspects_of_Poisonous_Snakes_Bite_in_Domestic_Animals

Terrazas Pastor, Rafael. (2011). Planificación y programación de operaciones. *Revista Perspectivas*, (28), 7-32. [En línea]. Recuperat de: http://www.scielo.org.bo/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1994-37332011000200002&lng=es&tlng=pt

Tirado, Carlos Rubén. (2016). *La dimensión política como solución al problema de las relaciones entre las sociedades humanas y los animales no humanos: análisis y perspectivas de cambio* (Tesis doctoral). Universidad complutense de Madrid, Madrid.

Viedma, Andrés. (1979). *Los animales en la biblia*. Universidad Complutense de Madrid.

Vives, Maria Victòria. (1984). *Els amfibis i els rèptils de Catalunya*. (M. Zabala, Ed.). book, Barcelona: Ketres.

Annexes

a. Annex 1. Històries sobre serps

i. La Culebra Lactante

«[...] la culebra se mete esta vez en el dormitorio, sube reptando a la cama y se nutre de leche materna noche tras noche. Cuentan que a veces la mujer se despertaba a tiempo de descubrir a la serpiente, aunque por lo general nadie se daba cuenta hasta que el niño comenzaba a perder peso de manera alarmante, llegando incluso a enfermar (algo bastante lógico, si tenemos en cuenta que la culebra le estaba robando su alimento). Cuando los padres comenzaban a sospechar y con el fin de asegurarse de que se trataba de una culebra lactante, esparcían ceniza por toda la habitación para, al día siguiente, descubrir el rastro dejado por la serpiente al reptar. En Lezuza, se cuenta que las culebras, una vez habían terminado de mamar, se ocultaban en la habitación para pasar desapercibidas durante el día y volver a las andadas durante la noche. Así, dicen que se enroscaban en las patas de la cama o que se estiraban en el marco de la ventana del dormitorio. De esta manera nadie reparaba en ellas y cuando caía la noche y el bebé y la madre dormían podían salir de su escondite para comer. También en Lezuza, un informante cuenta cómo su abuela rezaba un Padre Nuestro todas las noches para que no viniese la culebra. (Rueda, 2017:90.91)

[...] De pronto despierta y con horror observa una culebra chupando la leche de su pezón mientras introduce la cola en la boca del bebé, quien la succiona a su vez aparentemente tranquilo» (Rueda, 2017:89)

ii. Serps gegants

Llegenda urbana sobre un noi que tenia com a mascota una enorme boa—o pitó segons les versions—. La serp era tan dòcil que en comptes de tenir-la en un terrari està per casa²¹. Una nit, l'amo s'adona que la serp puja al seu llit i s'estira al seu costat. Aquesta acció ho torna a repetir un parell de nits més. Finalment, el noi compren que el que l'animal està fent és mesurar-lo per veure quan el seu propi cos serà prou llarg per engolir-lo.

iii. La culebra María

Uns segadors van trobar una «culebrilla» en un banc i la van agafar com a mascota. Es veu que l'animal era dòcil i no fugia dels homes deixant que aquests li donessin menjar. Any rere any la petita colobra a qui van anomenar María, acudia al mateix banc i els homes la seguien alimentant, fins que un any va desaparèixer. Una nit, mentre dormien un dels homes va despertar i va veure que una enorme colobra li havia engolit la cama. Aleshores, va ser quan el jornalero es va adonar que era María, va agafar una navalla i la va tallar des de la boca fins a la cua per poder treure la cama.

²¹ Hi ha una altra versió que és que la serp es va escapar del terrari.

b. Annex 2. Històries sobre altres rèptils

i. La mordedura del lagarto

«Le sobrevino la historia que tantas veces le contaba su abuela; “Ten cuidao con esos bichos, nena”, le decía siempre que veían algún lagarto por el campo. Ocurrió en plena vendimia. Como otras veces, su abuela sitió la necesidad de orinar y dejó el cuévano y las tijeras en el hilo y se encaminó hasta detrás de unas carrascas para hacerlo. Estando a horcajadas sobre la tierra sintió un dolor muy fuerte como de una mordedura en la entrepierna. Rápidamente se puso en pie y notó cómo algo caía al suelo. La mujer comenzó a gritar al ver a un enorme lagarto correr con la cabeza cubierta de sangre» (Rueda, 2017:114)

ii. Lagarto y mujer

«Se cuenta el caso de una mujer, a la cual se le introdujo un lagarto por la vagina mientras descansaba bajo un árbol durante una jornada de siega (dicen que la mujer murió a causa de los desgarros sufridos). En Riópar existe una historia parecida, aunque esta vez pudieron sacar al lagarto de dentro de la mujer atrayéndolo con un trozo de pan³⁴. En otra versión del suceso³², el lagarto entró en el cuerpo de la mujer de la misma manera, pero en este caso el reptil dejó parte de su cola al descubierto. La forma de hacerlo salir fue aplicando un objeto muy caliente a dicho apéndice sobresaliente, de manera que el dolor obligó al lagarto a soltar la presa» (Rueda, 2017:116)

iii. Lagarto amigo del hombre

«Se cuenta que cuando un hombre, en un descanso de la faena en el campo se apoyaba en un árbol a descansar y se dormía, corría el peligro de ser mordido por una culebra. La creencia dice que siempre había un lagarto cerca para despertar al hombre metiéndole la punta de la cola por la oreja o por la boca. De este modo, el hombre podía escapar o defenderse de la culebra. [...] A raíz de este mito, existe la superstición de que al escuchar la palabra culebra se dice dos veces la palabra lagarto para contrarrestar. Aún hoy, y por extensión, se dice lagarto lagarto cuando nos encontramos con una situación negativa, que pueda resultar perjudicial o simplemente para ahuyentar la mala suerte» (Rueda, 2017:117)

c. Annex 3. Històries sobre amfibis

i. Pluja de granotes

«El ruido que acarreaba el tractor era demoledor. Pedro ya se había acostumbrado al Massey Ferguson, que era casi tan viejo como él, y aun así, cuando paraba el motor parecía como si la paz se hubiese hecho en el mundo. Pasó por el camino al lado de un melonar y saludó con la mano a los paisanos que lo estaban escardando. Uno de ellos le gritó algo en aparente tono jocoso, pero Pedro fue incapaz de oír lo que decía debido al ruido del motor. Iba a labrar uno de los bancales que llevaba a rento, cosa que no le hacía mucha gracia. De joven siempre había trabajado para los terratenientes del pueblo hasta que, con los años y a fuerza de sacrificio, había podido comprar algunas tierras. Toda la vida había trabajado de jornalero y únicamente había sido capaz de tener su propia tierra sólo unos años antes de jubilarse. Ahora, con setenta años, se había prometido que nunca más trabajaría para nadie que no fuese él mismo, y aunque aquello no era dar un jornal, esa tierra no era suya.

Faltarían aún unos diez minutos para llegar al bancal cuando se dio cuenta de que, sorprendentemente rápido, se había formado un cejo que cubría prácticamente todo el cielo. En apenas unos segundos comenzó a diluviar. Las gotas que golpeaban el parabrisas del tractor eran tan grandes que Pedro pensó que tal vez era granizo, ese “gran amigo” del agricultor en los meses de verano, cuando se acerca la cosecha. Lejos de amainar, la turba de agua se hizo cada vez más intensa hasta el punto que Pedro tuvo que detener el vehículo ya que le era imposible ver siquiera el camino. Permaneció unos minutos dentro de la cabina mientras gotas como puños golpeaban el techo de la misma y el parabrisas con inusitada violencia, mientras maldecía su suerte y daba la tarde por perdida. La tormenta fue poco a poco parando y pronto dejó de llover. El motor del Massey seguía tronando al ralenti, hasta que Pedro lo apagó. Lo que vio cuando se asomó por la ventanilla, le obligó a bajar, aún incrédulo, con la vista puesta en el camino: un manto negruzco cubría todo el suelo. Se aproximó, y aquella masa oscura empezó a moverse, como chispeando hacia arriba en una multitud de motas diminutas. Pedro se agachó y juntó sus manos con las palmas hacia arriba, como quien coge agua para lavarse. Sus ojos se entrecerraron de incredulidad cuando vio que en el hueco formado por sus manos saltaban decenas de ranas minúsculas.» (Rueda, 2017:122)

d. Annex 4. Ofidis de la Península Ibèrica

OFIDIOS
DE LA PENÍNSULA IBÉRICA
JOSÉ R. CASTELLÓ

Figura 3. Có, José. (31 de maig de 2020). Ofidios de la Peninsula Ibérica. Ayuntamiento de Agallas. [En línea].

Recuperat de: <http://aytoagallas.es/ofidios-viboras-y-culebras-de-la-peninsula-iberica>

**e. Annex 5. Característiques biològiques de les serps verinoses
autòctones de la península ibèrica**

Solenòglifs

- **Escurçó pirinenc** —*vipera aspis aspis*— : És l'escurçó més gran que es pot trobar a la Península, pot arribar a mesurar 80 cm d'allargada. Tot i que el verí d'aquesta serp no és mortal, algunes persones poden patir complicacions greus que els hi causi la mort. Per aquest motiu, és imprescindible rebre assistència mèdica i antiverí
- **Escurçó ibèric** —*vipera latastei*—: És l'espècie d'escurçons més comuna. Sol mesurar 60 cm. El seu verí és el menys tòxic, tanmateix, es requereix assistència mèdica i en alguns casos d'antiverí.
- **Escurçó cantàbric** —*vipera seoanei*—: Mesura de 45 cm a 50 cm. El seu verí no és mortal, tot i que és altament tòxic. En cas de mossegada, és imprescindible rebre assistència mèdica.

Opistòglifs

- **Serp verda o colobra bastarda** —*Malpolon monspessulanus* —: Pot arribar a mesurar més de dos metres. És molt difícil la inoculació de verí, tanmateix en els exemplars de major mida, en tenir una boca més ampla, poden arribar a inocular. El seu verí no és mortal. És imprescindible rebre assistència mèdica.
- **La serp de garrida** —*Macroprotodon brevis* —: És la més petita de tota la península ibèrica, tot i que pot arribar a mesurar 50 cm. La seva boca és tan petita que rarament aconsegueix inocular verí. Sol ser considerada l'espècie menys perillosa.

f. Annex 6. Amfibis i rèptils salvatges autòctons protegits a Catalunya segons el Decret Legislatiu 2/2008, de 15 d'abril, sobre la Llei de protecció dels animals

Amfibis	
Urodels	Anurs
Tritó pirinenc (<i>Calotriton asper</i>)	Tòtil o gripau paridor (<i>Alytes obstetricans</i>)
Tritó del Montseny (<i>Calotriton arnoldi</i>)	Gripau d'esperons (<i>Pelobates cultripes</i>)
Gandària o ofegabous (<i>Pleurodeles waltl</i>)	Granoteta de punts o gripauet (<i>Pelodytes punctatus</i>)
Salamandra comuna (<i>Salamandra salamandra</i>)	Gripau comú (<i>Bufo bufo</i>)
Tritó palmat (<i>Lissotriton helveticus</i>)	Gripau corredor o gripau ratllat (<i>Epidalea calamita</i>)
Tritó verd (<i>Triturus marmoratus</i>)	Reineta meridional (<i>Hyla meridionalis</i>)
	Granota roja o granota pirinenca (<i>Rana temporaria</i>)

Figura 4. Amfibis salvatges autòctons protegits a Catalunya. Elaboració pròpia a partir del Decret Legislatiu 2/2008, de 15 d'abril, sobre la Llei de protecció dels animals

Rèptils		
Tortugues (<i>Quelonis</i>)	Sauris	Serps (<i>ofidis</i>)
Tortuga mediterrània (<i>Testudo hermanni</i>)	Dragó rosat o dragonet (<i>Hemidactylus turcicus</i>)	Colobra de ferradura (<i>Hemorrhois hipocrepis</i>)
Tortuga d'estany (<i>Emys orbicularis</i>)	Dragó comú (<i>Tarentola mauritanica</i>)	Serp verda i groga (<i>Hierophis viridiflavus</i>)
Tortuga de rierol (<i>Mauremys leprosa</i>)	Vidriol o serp de vidre (<i>Anguis fragili</i>)	Colobra llisa septentrional (<i>Coronella austriaca</i>)
Tortuga careta o babaua (<i>Caretta caretta</i>)	Serpeta cega (<i>Blanus cinereus</i>)	Colobra bordelesa o colobra llisa meridional (<i>Coronella girondica</i>)
Tortuga verda (<i>Chelonia mydas</i>)	Sargantana cua-roja (<i>Acanthodactylus erythrurus</i>)	Serp d'Esculapi (<i>Zamenis longissimus</i>)
Tortuga llaüt (<i>Dermochelys coriacea</i>)	Llangardaix pirinenc (<i>Lacerta agilis</i>)	Serp blanca o ratllada (<i>Zamenis scalaris</i>)
	Llangardaix ocel·lat o comú (<i>Lacerta lepida</i>)	Serp verda o colobra bastarda (<i>Malpolon monspessulanus</i>)
	Llangardaix verd occidental (<i>Lacerta bilineata</i>)	Colobra escurçonera o serp d'aigua (<i>Natrix maura</i>)
	Sargantana vivípara (<i>Lacerta vivipara</i>)	Serp de collaret (<i>Natrix natrix</i>)
	Sargantana ibèrica (<i>Podarcis hispanica</i>)	Escurçó ibèric (<i>Vipera latastei</i>)
	Sargantana de paret (<i>Podarcis muralis</i>)	
	Sargantana cuallarga (<i>Psammodromus algirus</i>)	
	Sargantana corredora (<i>Psammodromus hispanicus</i>)	
	Sargantana pirinenca (<i>Iberolacerta bonnali</i>)	
	Sargantana pallaresa (<i>Iberolacerta aurelioi</i>)	
	Sargantana aranesa (<i>Iberolacerta aranica</i>)	
	Bívia ibèrica (<i>Chalcides bedriagai</i>)	
	Lludrió llistat (<i>Chalcides striatus</i>)	

Figura 5. Rèptils salvatges autòctons protegits a Catalunya. Elaboració pròpia a partir del Decret Legislatiu 2/2008, de 15 d'abril, sobre la Llei de protecció dels animals

g. Annex 7. Amfibis i rèptils exòtics invasors segons el *Catálogo Español de Especies Exóticas Invasoras*

- Amfibis considerats invasors
 - Gripau marí o gegant (*Bufo marinus*)
 - Gripau comú asiàtic (*Duttaphrynus melanostictus*)
 - Granota toro (*Rana catesbeiana*)
 - Granotes amb ungles africanes (*Xenopus laevis*)
- Rèptils considerats invasors
 - Tortuga pintada (*Chrysemis picta*)
 - Tortuga de la península (*Pseudemys peninsularis*)
 - Tortuga de Florida (*Trachemys scripta*)
 - Varà de sabana (*Varanus exanthematicus*)
 - Pitó reial (*Phyton regius*)
 - Totes les espècies de colobres (família colubridae) a Canàries, Eivissa i Formentera
 - Serp del blat de moro (*Elaphe guttata*) a Balears

h. Annex 8. Material etnogràfic

i. Glossari fauna i sistemes classificatoris

S'ha considerat que la informació que es va recollir tant al glossari com en els diferents esquemes de distribució de la fauna és sensible. Consegüentment, aquest treball prescindirà d'afegir-la. Tanmateix, el fet important és explicar quins criteris es van haver d'incorporar per tal de poder entendre la terminologia utilitzada pels i per les membres del grup.

- **Nom científic:** que és com generalment ells designen els animals.
- **Nom popular:** per poder analitzar de quina manera la gent anomena a aquests animals
- **Sobrenom:** vaig observar que a alguns els havien ficat un sobrenom i això pot ser un indicador de la concepció de categoria d'animal que tenen
- **Sistema classificatori:** de quina manera ells endrecen els animals. Es va fer visible com hi ha dos sistemes classificatoris en funció del lloc on es troben; sala d'exposicions, sala de verí, i paral·lelament, un per l'aliment viu. Aleshores, dins de la sala d'exposició hi ha els amfibis, que es classifiquen segons si són urodelos —i dins d'aquests si són salamandres o tritons— o anurs —subdividits en gripaus o granotes. En canvi, a la sala de verí, com el seu propi nom indica, es prioritza si l'animal és verinós o no, i després, sí que segueix el mateix model que el de la sala d'amfibis, és a dir, la classificació científica dels animals —classe, si són rèptils o aràcnids, i ordre —tot i que en aquest darrer aspecte no s'ajustaven a la classificació científica —quelonis i squamata— sinó que diferenciaven si eren serps, llargardaixos o tortugues. Seguidament, l'aliment viu, tot i ser animals de diferents classes, és a dir, mamífers o insectes, es distribueixen segons la seva funció. Per tant, aquells que són per alimentar als animals que estan a la Sala de verí —rèptils—, es localitzen allà. Tanmateix, no els podríem afegir dins del sistema classificatori anterior, tot i que comparteixen la categoria d'animal i espai de convivència, pel fet que no es presenten de la mateixa manera dins de la concepció del GRRA. L'aliment viu, tot i que s'hagi de mantenir i intentar assolir les millors condicions perquè visquin, al cap i a la fi, esdevindrà l'aliment dels altres animals. D'aquesta manera, es podria considerar que hi ha un cert rang o prestigi entre els animals per als/les membres del GRRA.

- **Històries associades:** d'on provenen aquests animals, dit d'una altra manera, quina és la seva història individual.

D'altra banda, per una millor comprensió de la realitat del GRRA, hem trobat adient realitzar un glossari amb els animals que en formen part. Oimés, per poder entendre en major profunditat els codis que utilitzen, s'ha realitzat una explicació complementaria d'aquests.

Explicacions completaries Glossari Fauna GRRA

Amfibi: Classe d'animals vertebrats poiquiloterms, que tenen el cor amb dues aurícules i un ventricle, respiració pulmonar i cutània, embrió desproveït d'amni, són generalment ovípars i passen per un estat de larva aquàtica proveïda de brànquies. Inclou les granotes, els gripaus, els tritons i les salamandres. Poden viure en l'aigua i en terra.

Classificació amfibis observable al GRRA:

Anurs (granotes i gripaus), el seu nom científic vol dir amfibi sense cua. S'alimenten d'insectes. El seu hàbitat és semi aquàtic, viuen als rius i tolls, es pot arribar a trobar alguna espècie als arbres. Tanmateix, poden moure's fàcilment per terra saltant o escalant. Presenten un dimorfisme sexual, on els mascles tenen sacs a la boca que quan els inflen rauquen (*crit dels anurs*). La majoria d'anurs es caracteritzen per tenir llargues extremitats posteriors, dits palmats, cos curt, ulls prominents i absència de cua. Ponen ous i d'aquests surten les larves, anomenades capgrossos.

- La distinció entre granotes i gripaus rau en el seu aspecte físic, causat per l'adaptació al medi; els gripaus als medis secs. No obstant això, no hi ha un distinció taxonòmica.

Urodels o **caudats** (salamandres i tritons), el seu nom científic vol dir amfibi amb cua. Són animals que tenen el cap unit al cos un curt coll, el tronc allargat i, generalment, proveït de quatre potes de dimensions iguals, les anteriors amb quatre dits i les posteriors amb cinc —els dits poden estar units per una membrana—. Oimés, tenen una cua molt desenvolupada, més llarga que la resta del cos, tot i que, en algunes espècies aquàtiques és més curta i comprimida. La pell és rica en glàndules mucoses i tòxiques, és molt prima

pel fet que la respiració cutània és molt important, arribant en algunes espècies l'únic mitjà per respirar.

Són els amfibis més vinculats a l'aigua, i necessiten una temperatura ambient que no baixi dels 12°C. Són nocturns, habiten en llocs humits; sota les pedres, prats humits o en tolls i rius de curs lent. Es nodreixen d'artròpodes, mol·luscs, cucs i larves. Poden regenerar diferents parts del cos.

Les diferències entre salamandres i tritons rau en l'hàbitat i diferències morfològiques relacionades amb la cua. Tanmateix, els termes «salamandra» i «tritó», són bàsicament paraules relacionades als noms comuns que se li donen a algunes espècies dels urodels.

- **Salamandres;** urodels que ocupen majoritàriament llocs terrestres en la fase d'adults, és a dir, passen més temps a terra. Per a això, poden presentar pulmons desenvolupats que li permeten respirar. Posseeixen una cua de forma cilíndrica.
- **Tritons;** generalment les seves formes de vida són aquàtiques, no només en l'estat de larves, sinó durant l'adultesa, dit d'una altra manera, passen més temps a l'aigua. Això es deu al fet que conserven característiques larvàries com les brànquies externes que li permeten respirar. De la mateixa manera, poden presentar crestes en la pell que li permeten un major moviment en l'aigua, com la cresta caudal. Posseeixen una cua més aplanada que els permet desplaçar-se en el medi aquàtic.

Per últim, el glossari segueix un ordre, primer es presenten els animals de la sala d'exposicions, i es fa de d'esquerra a dreta. Seguidament, els animals de l'exterior, i també exposats tal i com estan en el centre, d'esquerra a dreta. I per últim aquells de dins de la sala de verí, d'esquerra a dreta.

Ho vaig considerar d'aquesta manera per diferents motius. El primer és perquè un cop entre a les instal·lacions del GRRA, allò que primer veus és la sala d'exposicions. Seguidament dels animals d'exterior i per últim la sala de verí.

ii. Categories analítiques i codis de les entrevistes i diari de camp

PERFIL SOCIODEMOGRÀFIC (Informació bàsica i personal de l'entrevistat/da)	
CODI PS	SP/ED: Edat
	SP/G: Gènere
	SP/LLN: Lloc de naixement (Zona urbana o rural de Catalunya o fora)
	SP/EC: Estat civil (Tipus de família, possessió de mascotes)
	SP/ES: Estudis (Formals o no formals)
	SP/OL: Ocupació laboral
	SP/R: Religió
SENTIMENTS HERPETOFAUNA PRÒPIA (Sentiments de l'entrevistat/da cap a rèptils i amfibis)	
CODI SHP	SHP/PERILL: Por perillositat
	SHP/PRECON: Por preconcebuda
	SHP/F: Fàstic
	SHP/A: Afecte
	SHP/PRO: Protecció
SENTIMENTS HERPETOFAUNA CATALANS (Percepció de l'entrevistat/da dels sentiments dels catalans/es cap a rèptils i amfibis)	
CODI SHC	SHC/PERILL: Por perillositat
	SHC/PRECON: Por preconcebuda
	SHC/F: Fàstic
	SHC/A: Afecte
	SHC/PRO: Protecció
	SHC/PODIES: Poder / estatus
ACTITUD PERSONAL HERPETOFAUNA (Actitud de l'entrevistat/da cap a rèptils i amfibis)	
CODI AHP	AHP/E: Eliminació (En l'espai urbà d'organismes, en espai urbà de particulars, en espai rural o totes dues)
	AHP/I: Indiferència
	AHP/PC: Protecció i cura
ACTITUD CATALANS HERPETOFAUNA (Percepció de l'entrevistat/da de l'actitud dels catalans/es cap a rèptils i amfibis)	
CODI AHC	AHC/E: Eliminació (En l'espai urbà d'organismes, en espai urbà de particulars, en espai rural o totes dues)
	AHC/O: Objectivització
	AHC/PC: Protecció i cura

CAUSES SOBRE PERCEPCIÓ NEGATIVA (Percepció de l'entrevistat/da sobre les causes dels imaginaris catalans sobre herpetofauna)	
CODI CPN	CPN/D: Desconeixement
	CPN/E: Estratègia social
	CPN/DNA: DNA
	CPN/NC: No són controlables
	CPN/FE: Falta empatia

TRANSMISSIÓ IMAGINARIS HERPETOFAUNA (Percepció de l'entrevistat/da sobre les vies de transmissió d'aquests imaginaris)	
CODI TIH	TIH/R: Religió
	TIH/MILL: Mites i Llegendes
	TIH/TV: TV
	TIH/E: Escola
	TIH/NT: No transmissió

INTERVENCIONS CANVIAR IMAGINARIS (Possibles actuacions que l'entrevistat/da proposa per canviar imaginaris)	
CODI ICI	ICI/EAE: Educació ambiental escola
	ICI/EAS: Educació ambiental societat
	ICI/I: Investigació científica
	ICI/P: Canvi dirigents polítics sobre mediambient

iii. Guions entrevistes semiestructurades

(1) Guió entrevistes semiestructurades

Eix temàtic /tema	Subtema	Preguntes d'entrevista	Justificació / argumentació
A. Perfil sociodemogràfic	A1. Edat A2. Gènere A3. Nacionalitat d'origen A3.1. Zona urbana A3.1.1. Catalunya A3.1.2. Fora Catalunya A3.2. Zona rural A3.2.1. Catalunya A3.2.2. Fora Catalunya A4. Estat civil A4.1. Mascotes A4.2. Parella A4.3. Descendència A5. Estudis A5.1. Formals A5.2. No formals (<i>autodidacta</i>) A6. Situació laboral A7. Religió	A1. Com es diu? A2. Gènere A3. On vas néixer? Era/és un poble rural o ciutat? A4. Està casat, divorciat, solter..? Tens fills/es? I mascotes? A5. Has realitzat algun tipus d'estudis? (<i>formals o no formals</i>) A6. Treballes actualment? On? A7. Creus en alguna religió?	Seria interessant analitzar si el perfil sociodemogràfic de la persona entrevistada pot influir en la seva interpretació dels imaginaris populars catalans sobre herpetofauna.
Sentiments herpetofauna fauna propis	B1. Por per perillositat B2. Por preconcebuda B3. Fàstic B4. Afecte B5. Protecció	• Quan manipules una <i>crotalus</i> que sents? I una salamandra? • Perquè porteu a terme aquesta tasca de recuperació?	Obtenir aquesta informació aportaria dades per corroborar la variable dependent (<i>canviar concepció cultural negativa</i>)
B. Percepció sentiments populars catalans sobre herpetofauna	C1. Por perillositat C2. Por preconcebuda C3. Fàstic C4. Afecte C5. Protecció C6. Poder / estatus	• Creus que la gent veu igual a un gos (<i>mamífer</i>) que a una serp (<i>no verinosa – rèptil</i>)? • Perquè creus que això és així o perquè no?	Obtenir aquesta informació aportaria dades per corroborar la variable independent (concepció negativa)

C. Actitud personal cap a rèptils i amfibis	D1. Eliminació D1.1. Espai urbà D1.1.1 Organismes / institucions D1.1.2 Particulars D1.2. Espai rural D1.3. Totes dues D2. Indiferència D3. Protecció i cura	• Com creus que s'ha d'actuar vers els animals? • Com creus que hem d'actuar vers els rèptils i amfibis? Perquè? (Mesures proteccionistes o no?) • Quina és l'actitud que tens tu vers aquests animals? • Quin creus que és el paper que fan en la nostra societat? • Creus que són animals que esdevenir animals domèstics?	Recollir informació sobre l'ideal de comportament respecte a rèptils i amfibis aportaria dades a la variable dependent (<i>canviar concepció cultural negativa</i>)
D. Actitud catalans cap a rèptils i amfibis	D1. Eliminació D1.1. Espai urbà D1.1.1 Organismes / institucions D1.1.2 Particulars D1.2. Espai rural D1.3. Totes dues D2. Objectivació D3. Protecció i cura	• Com creus que la societat veu als rèptils? • Creus que aquestes visions són fidedignes a la realitat?	Recollir informació sobre com els/les catalans/es actuen respecte els rèptils i amfibis aportaria dades a la variable independent (<i>concepció negativa</i>)
E. Causes sobre percepció negativa dels rèptils i amfibis	F1. Desconeixement F2. Estratègia social F3. DNA F4. No són controlables F5. Falta empatia	• Quins creus que podrien ser els motius?	Recollir informació sobre les possibles causes d'aquests imaginaris catalans respecte els rèptils i amfibis aprofundiria i matisaria la variable independent (<i>concepció negativa</i>)
F. Vies de transmissió d'aquests imaginaris	G1. Religió G2. Mites i llegendes G3. TV G4. Escola G5. No transmissió (no transmetre una certa informació també és una via per perpetuar els imaginaris)	• Com creus que es transmetrien aquests imaginaris? <i>Podrien ser les llegendes com Sant Jordi, les bruixes? La imatge que dona la televisió? La visió religiosa d'aquests animals?</i>	Recollir informació sobre les possibles vies de transmissió d'aquests imaginaris catalans respecte els rèptils i amfibis aprofundiria i matisaria les variables independents (<i>concepció negativa i canviar la concepció</i>)

G. Intervencions per canviar la percepció catalana de rèptils i amfibis ²²	H1. Educació ambiental a l'escola H2. Educació ambiental per a tota la societat H3. Investigació científica (antídots) H4. Canvi en els dirigents polítics de medi ambient	• Creus que s'haurien de canviar aquests imaginaris? ○ En cas que sí, com s'haurien de canviar?	Recollir informació sobre les possibles actuacions per canviar aquests imaginaris catalans respecte els rèptils i amfibis aprofundiria i matisaria la variable independent (<i>canviar la concepció cultural negativa</i>)
--	---	---	---

²² Es van afegir els punts E, F i G després de la realització de la primera entrevista (*pilot*)

(2) *Qüestionari entrevistes estructurades*

Perfil sociodemogràfic

Nombre	
Género	
Nacimiento (pueblo - ciudad)	
Estado civil (parejas - hijos - mascotas)	
Estudios (reglados - informales)	
Situación laboral	
Creencias	

Sentimientos herpetofauna propios

1. ¿Por qué decidiste participar en el GRRA?
2. ¿Cómo definirías tu actitud respecto a los reptiles o anfibios? ¿Deben estar en cautividad o en su hábitat natural? Este pensamiento es en relación a todos los ejemplares que tenéis en el centro?
 - a. Bajo tu punto de vista, ¿son animales que se pueden domesticar?

Percepción sentimientos populares hacia la herpetofauna

1. ¿Cómo crees, generalmente, que los/las catalanes ven estos animales?
 - a. ¿Por qué crees que esto es así o no? Podrías explicar qué es lo que hace que la gente piense así?
 - b. ¿Consideras que esta interpretación son fidedignas o distorsionan la realidad? ¿Y siempre han sido así?
2. Si tuvieras que ordenar las clases del reino animal (mamíferos, aves...) según cómo la sociedad catalana los interpreta, ¿cómo los pondrías?
3. ¿Consideras que debería de haber un cambio de actitud de la sociedad catalana respecto a estos animales? Y en ese caso, ¿cómo crees que se podría cambiar?
4. Y sobre las instituciones?

(3) Esquemes de les entrevistes

Esquema entrevista Dídac

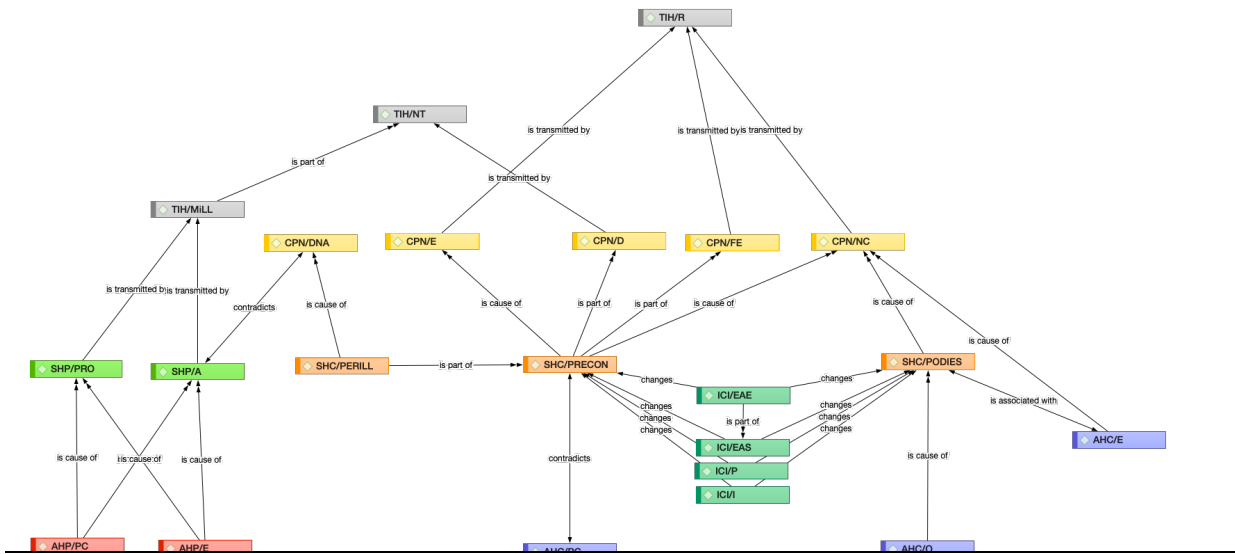

Figura 6. Elaboració pròpia amb l'aplicació atles.ti

Esquema Julia

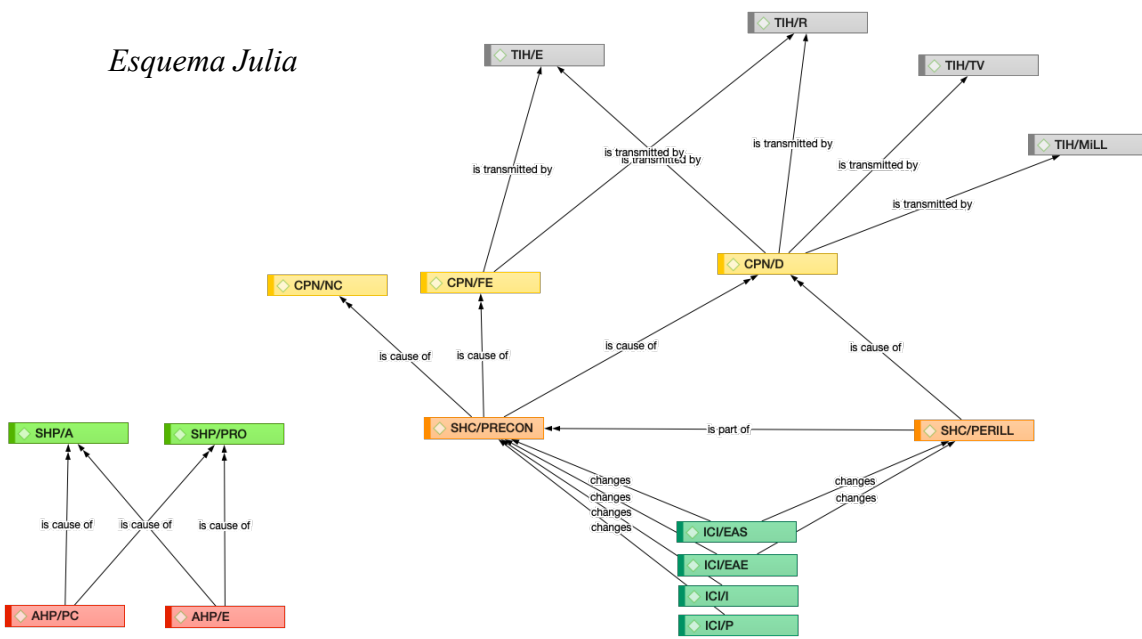

Figura 7. Elaboració pròpia amb l'aplicació atles.ti

Esquema Mercè

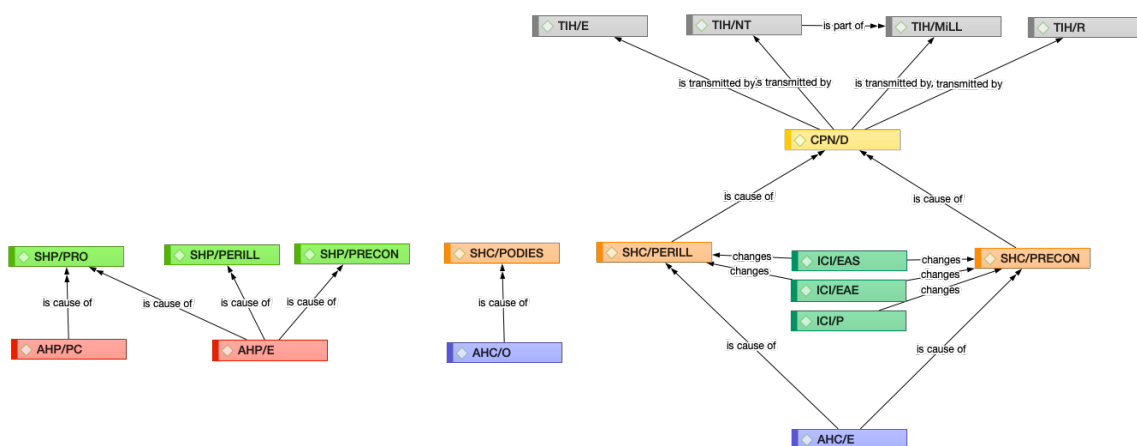

Figura 8. Elaboració pròpia amb l'aplicació atles.ti

Esquema Andreu

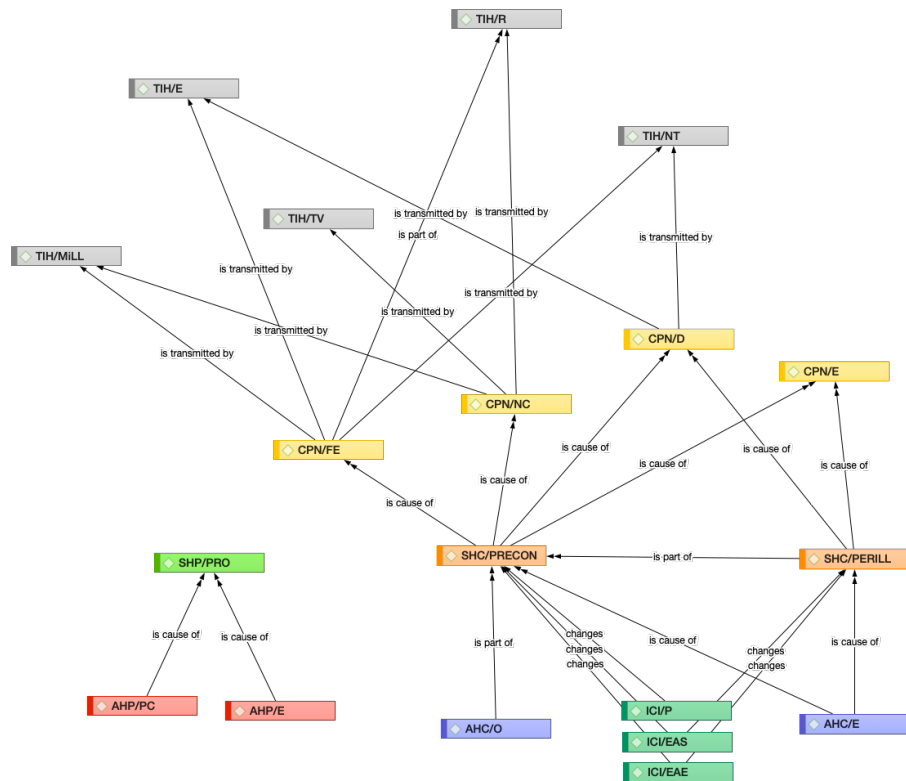

Figura 9. Elaboració pròpia amb l'aplicació atles.ti

Esquema Clàudia

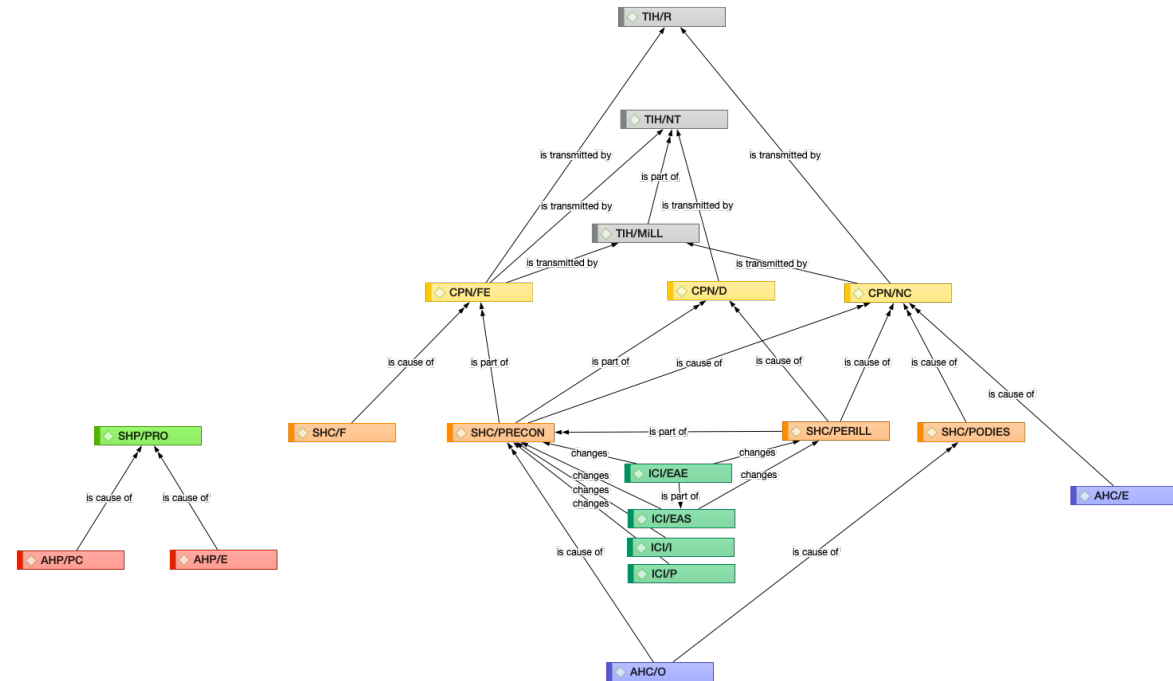

Figura 10. Elaboració pròpia amb l'aplicació atles.ti

i. Annex 9. Distribució del personal investigador per sexe

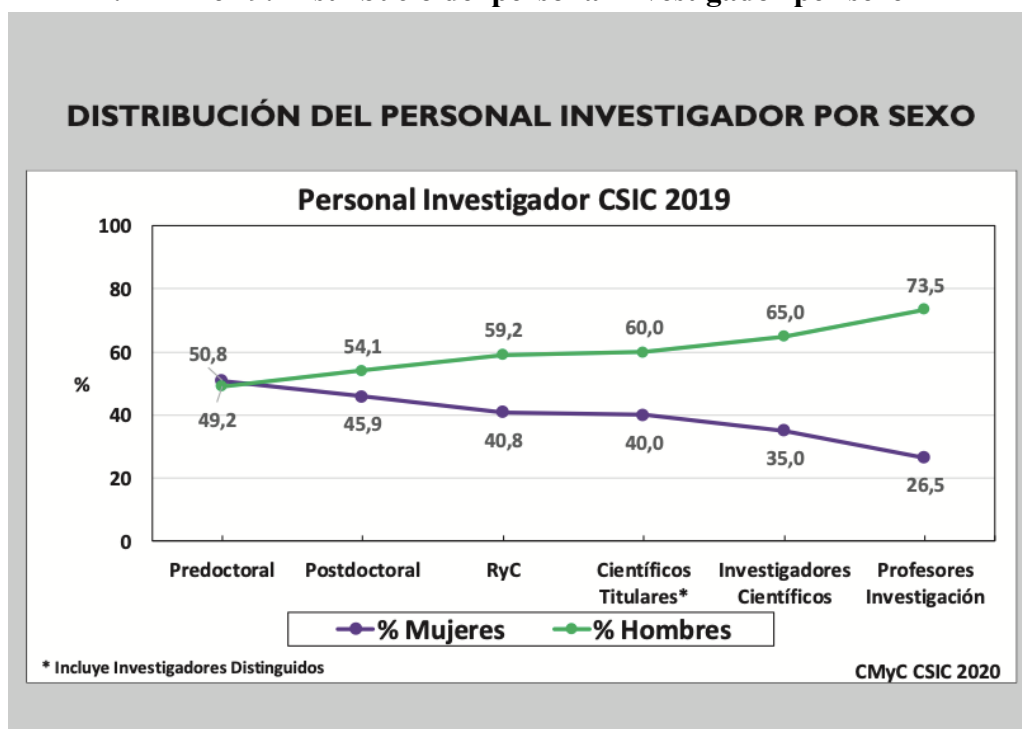

Figura 11. Gràfic de la distribució del personal investigador per sexe.

Font: Menéndez, Rosa (2020). *Informes Mujeres Investigadoras. Comisión de Mujeres y Ciencia del CSIC 2020*. Consejo superior de investigaciones científicas (CSIC).